БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИИЛЕРИ, КАТЫЖЫҢАР!

ШЫН

ВКП(б) ТЫВА ОБКОМУНУҢ, КЫЗЫЛ ХООРАЙ КОМИТЕДИНИҢ БОЛГАШ АЖЫЛЧЫ ЧОННАРНЫҢ ДЕПУТАТТАРЫНЫҢ ОБЛАСТЬ СОВЕДИНИҢ ОРГАНЫ

1925 чылда үндезилетинген

1951 ИЮНЬ 14 ЧЕТВЕРГ № 117 (2291)

ӨРТЭЭ 20 КӨП.

БО ХҮНГҮ СОЛУНДА:

Улуг орус чогаалчы Максим Горькийге тураскаалды Москвага байырлалдыы-биле ажытканы (1 арын).

ОБЛКҮҮСКОМДА: — 1951 чылда колхозтарда болгаш совхозтарда көдээ ажыл-агый культураларының чайгы ажаалгазының талазы-биле хемчеглер дугайында (1 арын).

А. Орус-оол. — Ыр байырлалы (1 арын).

ПАРТИЯ АМЫДЫРАЛЫ — М. Бугалдай.—Партия активиниң хуралы (2 арын).

Х. Базыр-Сат — Большевик партия совет литератураны доктаамал удуртуп турар (2 арын).

А. Штылко — Румын эртем улуска бараан болган (3 арын).

Н. Кошгар. — Бруцеллез болгаш ооң-биле демисежириниң хемчеглери (4 арын).

Улус демократиязының чурттарында (4 арын).

Тайбыңның пактызы дээш (4 арын).

НОМНУ МАССАЖЕ

Совет Эвилелиниң бүгү кижилери-биле бир дөмей Тываның ажылчы чоннарының номга, парлалганың коммунистиг сөзүнге ынакшылы аажок улуг. Эрес маадыр чоруктуң, Төрээн чуртунга ынакшылының, тулчуушкунга болгаш күш-ажылга кызымакайын сорук киирип турар чижектерин олар уран-чечен чогаалдардан номчуп турарлар. Бистиң эки ажылдаарывыска, омак чурттаарывыска, бүдүрүлге онаалгаларын хуусаа бетинде доозары дээш ам-даа күчүлүг демисежиривиске ном дузалап турар.

Ном болза, кижилерни билиг-биле байыдып, культуразын бедидип турар болгаш коммунистиг тудугнуң, социалистиг үлетпүрүнүң, көдээ ажыл-агыйның чаартыкчыларының, социалистиг культураның болгаш уран-чүүлдүң мастерлериниң эң-не байлак дуржулгаларын кижиге дамчыдып берип турар, совет кижилерниң номга, билигге ынакшылын ооң-биле тайылбырлаар, а Ленин—Сталинның партиязының болгаш совет күрүнениң хүн-бүрүде сагыш салыышкыны номну ажылчы чоннарның калбак массазынга чедингир болгаш билдингир болдуруп турар. Ам Совет Эвилелинде марксизм-ленинизмниң болгаш уран-чечен чогаалдарның база янзы-бүрү билиглер талазы-биле номнарны 119 дылдар кырынга миллион-миллиону-биле парлап үндүрүп турар чорук болза, партияның болгаш чазактың ол сагыш салыышкынының тодаргай херечизи.

Тыва дылга ном парлалгазының өзүп турары болгаш ном дээш чоннуң негелдезиниң өзүп турары Тыва улустуң культуразының өзүлдезин херечилеп турар. Үүгле 1951 чылдың планын ёзугаар областың ном үндүрер чери эрткен чылдан бир миллион ажыг рубль өртектиг хөй, азы 172 муң экземпляр, 39 аңгы аттарлыг хөй номнарны парлап үндүрер. Мурнунда көвшкүн амыдыралдыг чораан араттар ам бодунуң төргөн дылынга большевиктерниң коммунистиг партиязының алдарлыг тоогузунуң допчу курзун, улуг баштыңчы И. В. Сталинның допчу биографиязын, база ооң Ленин дугайында марксизм болгаш национал айтыыны болгаш өскедаа хөй чогаалдарын номчуп турарлар. Оон ыңай М. Горькийниң, Лермонтовтуң, Шолоховтуң болгаш өске-даа чогаалчыларның чечен чогаалдарын тыва дылда улус номчуп турар. Бичии уругларга херек номнарны тыва дылга хөй-хөй-биле парлап үндүрүп турар.

Номнуң массаже тараарынга эң таарымчалыг эки байдалы болза, сөөлгү үеде калбарып турар ном садыының четкилери болур. Бир эвес 1945 чылда обласка үүгле чаңгыс магазин турган болза, ам 17 магазиннер, 6 киоскалар бар. Чонга ном садарының талазы-биле бараан саарылгазы 1949 чыл-биле дөмейлээрге 1950 чылда 360 муң рубльге чедир өскен, а 1951 чылдың бир дугаар кварталы-биле дөмейлээрге 100 муң рубль өртектиг номнарны тараткан.

Ыракы черлерде чурттап турар улустарга номну почта-биле чорударыг организастаан болгаш үжен муң ажыг рубль өртектиг номнарны тараткан.

Совет номчукчуларның негелделериз библиотекалар база хандырып турар, бо чылын библиотекаларга чүс бежен муң рубльдиң номнары, чогаалдары неметингилээн.

Боттарының социалистиг бот хүлээлгелерин күүседири дээш демисешпишаан, Совет Тываның ном садыының ажылдакчылары беш айның бараан саарылгазының планын хуусаа бетинде ажыр күүсеткеннер. Бистиң ном садыының коллективи Бурят-Моолдун ном садыының ажылдакчыларының коллективи-биле чарыжынга бирги черни эжелеп турар.

Бараан саарылгазының планын 145 хуу күүсеткен төп ном магазинииниң эргелекчизи Валова, Дүргенде, Ермолаева, Тес-Хемде Пудова, Кара-Сугда Парваль, киоска эргелекчилери; Прокаева, Болязина, Шампура болгаш өскелер-даа мурнакчылар болуп турарлар.

Чамдык районнарда ном садып тарадыр ажыл багай болгаш ном дугайында чоннуң негелдезин хандырбайн турарын миннир херек.

Сүт-Хөл райкүүскомунуң даргазы Чүлдүм ол районда чаңгыс-ла ном садыын ажыглаар аргажок багай бажыңче көжүрүпкен. Ном садыын тааржыр бажың-биле хандырар дугайында ук садыг эргелекчизиниң дилээн болгаш облкүүскомнуң айтыышкынын эш Чүлдүм күүсетпээн.

Танды райкүүскому ном садыының айтырыын херекке албайн турар, ооң ужурундан районнуң ном садыы, эргелекчизи Колмакова, Балгазында колхозчу ном садыының эргелекчизи Конашева олар күрүне планын ай санында күүсетпейн келгеннер.

Даг ажылчыннарының дилээн ёзугаар Бай-Сөөтке ном садыын ажыдып берген болгаш тааржыр эки бажың-биле хандырган турган, а ам Тыва алдын трестизиниң политкилдизиниң эргелекчизи Настрачёвтуң төпшээрели-биле алдын уургайының чаа удуртукчулары ном садыын суурнуң кыдыыче көжүрүпкен.

Өөн-Хемчик районнуң Чадаана хоорайда ном садыы үргүлчү-ле шоочалыг турарынга садып алыкчылар хөй катап таваржып турар. Ол дугайын райкүүском даргазы Доржулдай билир, ол хамаан чок, ол садыг эргелекчизи Данькова шагда-ла 1500 рубльди боду ажыглап алган турда, ооң орнунга ажылдаар кижи тыпаан, Данькова ажылды хандырбайн турар-дыр деп чугаалап олурар. Ол ышкаш Каа-Хем, Бии-Хем райкүүскомнары ном садыының ажылынче кичээнгей салбаан. Ном садыынга таарымчалыг бажың бээр дугайында Бии-Хем райкүүском даргазынга облкүүском айтыышкын бээрге ону күүсетпээн. Ында чаа өөредилге чылынга хереглээр өөредилге номнары дашты үрелип чыдар, районнуң улус өөредилге килдизиниң разнорядказын ёзугаар райпо чери бодунуң магазиннерин дамчыштыр ол номнарны школаларже чоокшуладып садыглаар турган, ону күүсетпээн.

Ном садыының четкизи боду чурттакчы чонну ном-биле бүрүн хандырып шыдавас, азы ном садыглары районнар төптеринде шуптузунда чок, а көдээ суурларда шуут чок болгай. Ону барымдалаш, ном садыынга хереглелге кооперациязын киириштирер деп РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлели доктаал үндүрген. Ындыг-даа болза, облпотребсоюзтуң баштаар чери, золотопроднабтың удуртукчулары ол доктаалды күүсетпейн турарлар. Өөн-Хемчик, Эрзин болгаш чамдык өске-даа райполар Кызылдан ном ап алгаш, ону садыгга киирбес, складтарында хирлендир шыгжап алган турарлар. Ол ышкаш облпотребсоюз баштаар чери ном садыындан алган, тарадыр ужурлуг номнарын четче албаан.

1951 чылдың июнь 15-тен июль 15-ке чедир обласка чорудар ном тарадылгазының айының сорулгазы болза, чоннуң ном садыл ап, хуу библиотекаларын долдурарынга, ылаңгыя марксизм-ленинизмниң чогаалдарын, биология эртеминиң, орус чогаалдың, сталинчы шаңналдарның лауреаттарының чогаалдарын чон садып алырынга дузалажыр ужурлуг.

Ол ажылга комсомолчуларны, комсомол кежигүнү эвестерни болгаш ном садып алырынга идепкейлиг кижилерни массалыы-биле киириштирер херек.

Ном садыы организастатынган черлерге ону организастап, таарымчалыг бэйдалды тургузуп, магазиннерни, библиотекаларны, кызыл өглерни, номчулга бажыңнарын дериир, аңаа ном делгелгезин хамбартыр болгаш номчулга конференциязын, номчукчулар кежээлерин база өске-даа массалыг хемчеглерни чорудары чугула. Ылаңгыя эрткен чылдың сөөлүнде кылган ном тарадылгазының айының дуржулгазын ажылдың үндезини кылыр чорук чугула.

Коммунизмниң улуг тудугларында

ЦИМЛЯНСКАЯ. Цимлянскаяның сут белдириниң барыын талакы эрик районунуң тудугжулар коллективи плотинаны хемниң унну-биле катыштырар онаалганы алган, ол ажыл ам чедиишкинниг чоруп турар. Май айның планын ажыр күүсеткеш, ол районнуң тудугжулары июнь айда улам-на эки ажылдап турар.

Эш Антиповтуң участогунуң коллективи хемниң дүвүнге 6 пароход ишти үүрмек дашты төккен болгаш ооң-биле олар узуну 80 метр, калбаа 77 метр сыртыкты кылырын дооскан. Ам ол хемниң дүвүнде үүрмек даш төккен черниң каттылчаа төлевилетинген хемчээнге чеде берген.

Кылыр ажыл ам-даа дыка хөй. Кыска хуусаа иштинде тудугжулар үүрмектээн даш сыртыкты белеткээр болгаш ооң кырынга даш чалды кылыр ажыл тудугжуларның мурнунда туруп турар, ол чалдың узуну сугнуң уннун дургаар 435 метр болур. Тудугжулар ол чалды доозуптары билек-ле гидромеханизаторлар ажылдап эгелээр. Олар элезин төп тургаштың Донну дуглаптар. Ам хиреде ажыл болза, довурак плотинаның он болгаш солагай кезээнде чоруп турар.

Гидромеханизаторлар коллективи беш айның планын чедиишкинниг дооскаштын, плотинага 3 миллион дөрбелчин метр элезинни төккен. Ооң оң талакы эрик кезээ 14—15 метр бедик болуп турар. Маңаа ажылдың ниити хемчээлинден 40 хуудан хөй ажылды күүсеткен. Плотинаның солагай талакы эриинин кедии 5—6 метр чеҗип турар.

Хөй километрлиг довурак плотинаны кылыр ажыл дүн-хүн иштинде чоруп турар. Гидромеханизаторлар июнь айның планын эрткен айга удур ийи катап улгатырар болгаш хуусаа бетинде күүседир деп турар. Эш Малышев удурткан № 501 экипаж эки ажылдап турар. Июньде олар пландан ажыр 20 муң дөрбелчин метр довуракты чугган.

(СЭТА).

Улуг орус чогаалчы Максим Горькийге тураскаалды Москвага байырлалдыы-биле ажытканы

Июнь 10-да Москваға улуг орус чогаалчы Алексей Максимович Горькийге тураскаалды байырлалдыы-биле ажыткан. Муң-муң москвачылар Белоруусс вокзалдың улуг шөлүнге болгаш аңаа чоокшулап турар калбак кудумчуларга чыылган. Маңаа найсылалдың бүгү районнарының ажылчы чоннарының төлөөлери социалистиг күш-ажылдың, фабрик болгаш заводтарның мастерлери, эртемдээннер, чогаалчылар, артистер, чуруктчулар, дээди өөредилге черлериниң студентилери болгаш өөреникчилер, Совет Армияның болгаш Шериг-Далай флодунуң төлөөлери, Москваның партия болгаш совет организацияларының удуртукчулары келген.

Ажылчы чоннарның улуг баштыңчылары В. И. Ленинниң болгаш И. В. Сталинның соратниги, коммунизмниң тиилелгези дээш могаг чок демиселчи, улустуң ынак чогаалчызы А.М. Горькийниң чүс-чүс чуруктары улустуң бажының кырында бедик көстүп тургулаан.

Бажыңнарның мурнуу талазында кызыл пөстерде өлүм чок горькийжи сөстерни бижээн.

17 шак. ССРЭ-ниң Совет чогаалчылар эвилелиниң чиңгине секретари А.А. Фадеев митингини ажыткан.

— Бистиң башкывыс болгаш баштыңчывыс эш Сталинның удуртулгазы-биле коммунизмниң улуг чырык тудуун хол салбайн ажылдап тургаштың тудуп алырынче улуг Горькийниң үлегери бисти ыйгырып турар—деп эш Фадеев бодунуң чугаазының түңнелинге чугаалаан. (Эш И. В. Сталинга алдар болдурган үр адыш часкаашкыны шөлге диңмиттиг турган).

—Эштер! Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң Министрлер Чөвүлелиниң мурнундан улуг орус чогаалчы Алексей Максимович Горькийге тураскаалды ажыдарын чарлаайн.

Эш Фадеев лентини үзе кескен. Тураскаалдың кырындан ак пөс сойлуп бады келген. Чылганнарның мурнунга А. М. Горькийниң хүлер улуг скульптуразы көстүп келген.

Чогаалчының беш метр тураскаалын хоюглап тургаш кызыл гранит даш-биле ылган бедик ширээде тургускан.

Бо тураскаалды кылырын Ада-чурттуң Улуг дайынының мурнунда-ла скульптураның алдарлыг мастери И. Д. Шадр эгелээн. Ооң ол чогаадыкчы бодалын ССРЭ-ниң улустуң чурукчузу В. И. Мухина болгаш скульптурлар З. И. Иванова биле Н. Т. Зеленская олар боттандырган.

Чогаалчыны бүрүн дурту-биле көргүзген. Оң холу-биле ыяшта даянып алган, солагай холун костюмунуң карманынче суп алган. Алексей Максимович Горькийниң сорук кирген арны улусче көрүнген. Тураскаалдың төжээнде алдын үжүктер-биле мооң адаанда сөстерни бижээн:

«Улуг
Орус чогаалчы
Максим
Горькийге
Совет Эвилелиниң
Чазаандан
1951 чылдың июнь 10-да».

Диңмиттиг адыш часкаашкын шөлге диңмиреп турган. ССРЭ-ниң Күрүне Гимнизиниң байырладыг аялгазы дыңналып турган. Чечектер бөле туткулап алган чүс-чүс москвачылар тураскаалче чоруп турган.

ССРЭ-ниң Совет чогаалчылар эвилелиниң мурнундан чогаалчы Н. С. Тихонов болгаш ССРЭ-ниң Эртемнер Академиязындан академик В. В. Виноградов чүве чугаалаан.

Митинги доозулган. Кижилер дарап чорувайн турган. Совет кижи бүрүзүнге, бүгү делегейде ак-сеткилдиг кижилерге үнелиг Алексей Максимович Горькийниң тураскаалының чанынга доктаап турганнар.

Кижилер орай дүнеге чедир-ле тураскаал чанындан ыравайн турган.

Июнь 10-да Белоруусс шөлүнге он-он муң москвачылар кээп турган. (СЭТА).

„Ясная поляна" деп бажың-музейниң 30 чыл болганы

ТУЛА. Чогаалчы Л. Н. Толстойнуң бажың-музейи «Ясная Поляна» организастаар дугайында Бүгү-эвилелдиң Төп Күүсекчи Комитединиң Президиумунуң доктаалын үндүргениннен бээр 30 чыл болган.

Л. Н. Толстойнуң амыдыралынга болгаш чогаал ажылынга Ясная Поляна улуг ужур-дузалыг болган. А. М. Горькийниң чугаалааны-биле алырга, «Шуптуну илередип, кадыг-дошкун болгаш шынчы үн 60 чылда дыңналып турган болгаш бистиң өске-даа хамык литературавыс ышкаш барык ол-ла хире орус амыдырал дугайын Толстой биске шуптузун чугаалап берген».

Л. Н. Толстойнуң мөчээнииниң соонда хаанныг чазак Ясная Полянаны төөгүнүң тураскаалы кылдыр камгалап артырарындан ойталаан болгаш ук девискээр чаягаар-ла үрелип бустур, узуткатынар чорукка таварышкан турган.

Революцияның баштайгы хүннеринден эгелээш совет улус Ясная Полянаны камгалап алган. Ону камгалалдыг чер кылдыр чарлаанының соонда улуг чогаалчының чурттап, чогаадып турган бажының бүгү турган байдалы хевээр катап тургузар талазы-биле нарын ажылдар калбарган. Толстойнуң дугайында документилер болгаш ону билир кижилерниң чугаазы-биле бүгү чүүлдерни өөренир болгаш катап тургузар ажылды кылып турган. 1923 чылда ол ажылдар доостунган. 1938 чылда чуртта эң эки школаны болгаш Л. Н. Толстой аттыг эмнелгени маңаа туткан.

Немец-фашистиг эжелекчилер бүгү делегейге билдингир культураның бо тураскаалын үрегдеп, бужартаткан. Фашистерни үндүр сывырганыың соонда хамык тудугларны катап тургускан.

Чыл бүрүде-ле Ясная Полянага он-он муң экскурсантылар кээп турар. Л. Н. Толстойнуң бажың-музейинге 30 чыл иштинде үш миллион ажыг кижи чорааш барган.

Бо хүн бүргег хүн болза-даа, маңаа Туладан, Москвадан, Калугадан, Орёлдан болгаш өске-даа хоорайлардан 5 муң хире экскурсантылар келген.

Кежээ Л. Н. Толстой аттыг Ясная Поляна школазынга А. М. Горький аттыг делегей литературазының институдунуң бажың-музейин көөр дээш келген Москваның, Туланың болгаш өске-даа хоорайларның хөй санныг төлээлекчилериниң киржилгези-биле эртем сессиязы болган.

(СЭТА).

Колхозтуң партия организациязының хүну

ЗУГДИДИ. (Грузин ССР). Карл Маркс аттыг колхозтуң партбюрозунуң секретари Д. Шенгелияның хомадының оду дыка-ла орай дүнеге чедир өшпес чыып турар. Ол ыржым шактарның үезинде эш Шенгелия эрткен хүннүң иштинде чорутунган ажылдың түңнелин үндүрүп турар үези-дир. Ол колхозта партия организациязының хүрээлеңинде 90 коммунистер бар.

Бо хүн колхозтарның коммунистериниң кол кичээнгейи чугула сорулганы күүседиринче — шайның бай дүжүдүн чыып алырынче угланган. Колхозтуң алдарлыг шай тарыкчызы коммунист Артем Топорая бир хүн иштинде 100 килограмма шай бүрүзүн чыгган, ол болза, бо чылдың сезонунуң үезинде эң дээди көргүзүг болур. Шай тараан хууда ажылдап турар колхозтуң коммунистери ол хүннүң нормазын ийи-ийи дакпыр күүсеткеннер.

Дүштеги чемниң үезинде колхозтуң 21 бригадаларында агитаторлар планда көрдүнгени ёзугаар, коммунизмниң улуг тудугларының дугайында, ажылчы чоннарның тайбың дээш демиселиниг дугайында беседаларны эртирген. Кежээ колхозтуң партияның кудуку организацияларының секретарьлериниң семинары болуп эрткен.

Колхозтуң клубунга колхозтуң партия организациязының чанында Зугдидиниң партия райкомунуң тургусканы үш ай курзунуң дыңнакчылары, агитаторлар ээлчеглиг кичээлге чыглып келгеннер. Колхоз даргазы Севериан Чежия агитаторларга: «Улгатыр катышкан колхозтуң экономиказы» деп лекцияны номчуп берген. Ол-ла шакта партияның өөредилге черинде өөредилгениң дооступ турары-биле түңнел кичээлинге олуржуру-биле «ВКП(б)-ниң допчу курзунуң» бөлгүмүнде өөренип турар дыннакчылар чыглып келген турган. Колхозта партия организациязының бүгү-ле ажыл чорудулгазын улгатыр катышкан көдээ ажыл-агыйны быжыглаарынче, колхозчуларны коммунист ёзуга кижизидеринче угландырган.

(СЭТА).

ОБЛКҮҮСКОМДА

1951 чылда колхозтарда болгаш совхозтарда көдээ ажыл-агый культураларының чайгы ажаалгазының талазы-биле хемчеглер дугайында

Областың элээн хөй районнарының совет болгаш көдээ ажыл-агый органнары эрткен чылда көдээ ажыл-агый культураларының чайгы ажаалгазын организастаар херекти дыка четпес чоруткан, ооң түңнелинде хөй-хөй колхозтарга болгаш совхозтарга тараанын поктуг-чашпаннарын аштаарын, суггарылгазын, олуртуп тарыыр культураларның одуруглар аразын болбаазырадырын болгаш тарылганың өске-даа ажаалгазын чорутпааны-биле көдээ ажыл-агый культураларындан чавыс дүжүттү өстүрген. Тараанның чайгы ажаалгазын Бай-Тайга, Барыын-Хемчик, Өөн-Хемчик, Чаа-Хөл, Улуг-Хем районнарының колхозтары болгаш хөй ажылының совхозтар трестизи чөгенчиг бэгай чорутканын область Совединиң күүскому демдеглээн.

Областың көдээ ажыл-агыйын машина техника-биле бүрүн хандырганы болгаш бо чылын колхозтарда күш-ажылды шын организастааны көдээ ажыл-агый культураларының чайгы ажаалгазын чогуур өйүнде бедик шынарлыг чорударының бүгү аргаларын тургускан. Ындыг-даа болза, бо чылын чамдык райкүүскомнарның, районнарның көдээ ажыл-агый килдистериниң, МТС-териң болгаш совхозтарның удуртукчулары тараанын суггарылгазының пок-чашпанын аштаарының, тараа болгаш олуртуп тарыыр культураларының одуруглар аразын болбаазырадырының улуг ажык-дузалыын үнелеп турарындан бүгү көдээ ажыл-агый культураларындан алыр дүжүттүң планын күүседирин үзеринге чеҗип турарын айыткан.

Элээн хөй районнар (Бай-Тайга, Барыын-Хемчик, Өөн-Хемчик, өске-даа) мынчага чедир тарылганың суггарылгазын дооспаан болгаш тарылга шөлүнден даштарны, хараганнарны аштаарын чорутпааны тараа ажаап алыышкынынга комбайннарны болгаш бөдүүн тараа ажаап алыр машиналарның ажылдаарынга шаптык болуп турар. 1951 чылдың май 10-да облкүүскомнуң малды чайгы одарларже шилчидер дугайында шиитпирин элээн хөй райкүүскомнар, районнарның көдээ ажыл-агый килдистери, МТС-тер болгаш совхозтар, ылаңгыя Каа-Хем, Улуг-Хем, Барыын-Хемчик, Бай-Тайга районнары күүсетпээн, тараа кажааларын септээрин болгаш ударын чорутпаан, ооң уламындан колхозтарның, колхозчуларның болгаш хуу ажылдыгларның малы тарааларны базып ону чип турары бедик дүжүт алырынга улуг когаралды чедирип турар.

1951 чылда бүгү көдээ ажыл-агый культураларындан бедик дүжүттү алыры-биле тараа ажаалгазында четпестерни үзуткаар хемчеглерни ап, тарылга шөлүнден даштарны, хараганнарны аштап арыглаарын, колхоз болгаш совхоз бүрүзүнге тараа суггарылгазын, пок үнүштерни аштаарын, олуртуп тарыыр культураларның одуруг аразын болбаазырадырын болгаш тарааларны удобрение-биле немей чемгерерин чогуур өйүнде бедик шынарлыг чорударын; колхоз, совхоз бүрүзүнге тараа ажаалгазының ажылчын планын кылып, аңаа чугула хереглелтинер санныг колхозчуларны, совхозтар ажылдакчыларын тускайлаарын, тарып олуртур культураларның одуруглар аразын болбаазырадырынга МТС-териң, колхозтарның, совхозтарның культиваторларын бедик бүдүрүмчелиг организастаарын болгаш ажыл нормазын колхозчу бүрүзүнүң, совхозтуң ажылчын бүрүзүнүң, күүседирин чеҗип алырын хандырарын областың көдээ ажыл-агый эргелелинге (эш Цевменкога), совхозтар трестизинге (эш Софьинге), областың суг ажыл-агыйынга (эш Никулинага), райкүүскомнарга, районнарның көдээ ажыл-агый килдистеринге, МТС-тер болгаш совхозтар директорларынга область Совединиң күүскому дааскан.

Колхоз болгаш совхоз бүрүзү боттарынга четчир санныг бедик дүжүттүг селекциялыг болгаш чурттуң сорттуг үрезиннери-биле хандыртынар сорулга-биле үрезин участоктарында тарааларның чайгы ажаалгазын бүгү комплекси ажылдарын, суггаттыг тараа культураларының үрезин участоктарынга чурттуң удобрениеларын калбаа-биле ажыглаарын организастаарын; хөй чылда үнер сигеннерниң, картофельдиң база өске-даа культураларның үрезин участоктарының ажаалгазын бедик агротехниктиг хандырарын; көдээ ажыл-агый үнүштериниң аарыгларының болгаш тарааларның хоралакчыларының тыптып келиринге доктаамал хыналданы тургузуп, олар-биле чогуур өйүнде демисежирин организастаарын; көк-тараа, кырлыг-кара, тарымал тоорук болгаш люцерина тарылгазының үрезинге немелде доозунналдырылганы ажыглаарын. Советтер болгаш көдээ ажыл-агый органнарындан облкүүском негээн.

Тарылга болгаш сиген шөлдеринге мал одарладырын соксадыр дугайында шыңгыы хемчеглерни ап, бүгү малдарны чайгы одарларже дүрген чайлагладырын, тарааларны малдың чаза базып чиириндан камгалап кадарчыларны тургузар болгаш тараа кажааларын тудуп септээрин болгаш колхозтарның, совхозтарның тарааларын чаза базып малга чидирткеннерге шыңгыы харысаалга хүлээдирин; тараанның чайгы ажаалгазын чорудар графикти ёзугаар эң эки агротехниктиг хуусааларда күүседирин шыңгыы контрольдаарын райкүүскомнарга, районнарның көдээ ажыл-агый килдистеринге болгаш көдээ суму Советтеринге дааскан.

Ыр байырлалы

Улуг-Хем районнуң ВЛКСМ райкомунуң инициативазы-биле организастаан, 500 ажыг кижи киржикчилиг ыр байырлалы болуп эрткен. Ол байырлалга хоорайның, «ҮТКА 25 чыл ою» совхозтуң болгаш чоокку колхозтарның ажылчы чону киришкен.

Ыр байырлалын часкы тарылга кампаниязын чедиишкинниг дооскаңы-биле чайгы тараа ажаалгазының, сиген кезилдезиниң, база мал семиртилгезин организастап чорударының ээлчеглиг сорулгаларын эртирери-биле холбаштырган.

Ыр байырлалын ВЛКСМ райкомунуң секретари эш Болдашкын эге сөс-биле ажыткан. Ооң дараазында 100 кижи киржикчилиг массалыг ниити ыр коллективи «Сталин дугайында», «Төрээн чурт дугайында», «Москва дугайында», «Колхозчу ыр», «Тайбың дугайында» болгаш өске-даа совет ырларны Шагаан-Арыгның Александр Матросов аттыг культура бажыңының уран-чүүл удуртукчузу эш Соколовтуң удуртулгазы-биле ырлап күүсеткен.

Ниити ыр күүселдезиниң сөөлүнде тус-тус бот-тывынгыр уран-чүүл коллективтериниң номерлери болгулаан. Ылаңгыя, культура бажыңының ойнакчылары эштер Володина («Комсомолчуларның маржы») Темерова («Хемеге»), совхозтуң ойнакчылары Соломатова, Кащенко олар орус улустуң элээн каш ырларын эки ырлап, көрүкчүлерни кайгатканнар.

Ыр байырлалын эртирериниң оргкомитеди, ооң кежигүннери эштер Сургутская Л., Соломатова, Соколов олар организастыг ажылды эки удуртканнар.

Ыр байырлалының сөөлгү үезээнге күш-культура, спорттуң янзы-бүрү маргылдаалары болгулаан. Ол маргылдаага Өөн-Хемчик районнуң күш-культуржулары база киришкеннер. Шагаан-Арыгның болгаш Чадаананың хол, бут бөмбүктериниң командыларының эш-хуу ужуражыышкынынга Шагаан-Арыгның командалары кайызы-даа тиилээн. Чадаананың бут бөмбүүнүң командазы 9:0-га утурган.

А. ОРУС-ООЛ.

Хоорай чаагайжыдарынга

Хоорайның мурнуу талазында, хөөр чанында хоорайже кирер орук септелгези эң чугула участоктуң бирээзи турган.

Ол орухтуң септелгезинге Тыва алдын трестизиниң, ыяш завдунуң цехиниң, Ермаков экспедициязының, заготживсырьёнуң, кинофикацияның, авторотаның, харылзаа эргелелиниң, сапог даараар мастерскаяның коллективтери ниитизи-биле 412 кижи, 19 машина ажылдаан.

Орук кыдыының 150 кубометр оңгарын каскан. Тыва алдын трестизиниң болгаш сапог даараар мастерскаяның, харылзаа эргелелиниң, заготживсырьёнуң, кинофикацияның коллективтери ак сеткилдиг кызымакай ажылдааннар.

Ындыг-даа болза, Ермаков экспедициязының коллективи эртен 8 шакта келгеш 10 шакта дораан-на чоруй барган, а лёгсбыт коллективи воскресникке ажылдаарындан шуут ойталааннар.

И. МААДЫР-ООЛ.

ПАРТИЯ АМЫДЫРАЛЫ

Партия активиниң хуралы

Чоокта чаа Улуг-Хем районнуң партия активиниң хуралы болуп эрткен. Партия активиниң хуралы районга часкы тарылганың эрткени болгаш партия организацияларының моон соңгааргы сорулгаларының дугайында ВКП(б) райкомунуң секретари эш Верзилиннің илеткелин чугаалашкан.

Партия активиниң хуралы районга часкы тарылганы агротехниктиг чурумнарны ёзугаар 9—12 ажыл хүннеринде болгаш район ниитизи-биле тараа культураларын 110 хуу, ооң иштинде колхозтар 115 хуу кылдыр күүседип, социалистиг чарышка алдынган хүлээлгени күүсеткенин түңнеп демдеглээн.

Часкы тарылга бо чылын эрткен чылга бодааргa элээн организастыг эрткен. Район эрткен чылын часкы тарылганы 24 ажыл хүннеринде дооскан болза, бо чылын 14 ажыл хүннеринде дооскан. Ылангыя часкы харның суун ажыглап, бир дугаарында организастыг тарып кирген мурнакчы колхозтар районда хөйү-биле илерээн. Киров аттыг колхоз (даргазы Андросов, партия организациязының секретари Сүктер-оол) 10 ажыл хүнүнде, Ленин аттыг колхоз (даргазы Лопсан, партия организациязының секретари Көк) 12 ажыл хүннеринде, ол ышкаш Ворошилов аттыг колхоз 12 ажыл хүннеринде дооскан болгаш пландан артык тарааларны тараан.

Бо чылын часкы тарылганы районга эрте доозарының үлегерин Ленин аттыг колхоз көргүскен. Колхоз баштаар чериында партия организациязы колхозтарның кижи-даа, мал-даа күжүн чөп хуваган, ажылга үргүлчүнүң ээлчеглерин организастаан, бригадаларга агитация ажылын үргүлчү организастап, социалистиг чарышты 5 хонук бүрүзүнде үндүрүп, трактор бригадазында эш Бюрбю удурткан партия бөлүү кежээнин-не ажылдың түңнелин трактористерге дыңнадып, ховуга номчулга булунун организастап, бригаданы чиир аъш-чем үүлү-биле чөп хандырганындан олар мурнакчылар болуп үнген. Ол мурнакчы чорукту өске колхозтар ажыглаваанындан район часкы тарылганы узамдыктырып дооскан.

Партия активиниң хуралы часкы тарылганың чорудулгазында турган четпестерни кол айыткан. Маленков аттыг колхоз (даргазы Тортуй-оол, партия организациязының секретари Ийма), Жданов аттыг колхоз (даргазы Назыты, партия организациязының секретари Нөм-Хуурак) болгаш «Свобода труда», «10 дугаар улуг хурал», «Искра», «Кызыл Тук» колхозтар тарылга планын 15—20 ажыл хүннеринде үзе-тура күүсеткен.

Шагаан-Арыг МТС (директору эш Гордей) тарылгага багай белеткелдиг кирген. МТС-тің кожулда машиналары үргүлчү үрелир, план күүсетпес чорук турган. «Кызыл-Тук», «Искра» колхозтарга МТС-тің трактор бригадалары ховуу ажылын үргүлчү үзүктелдирип чазаан. МТС директору эш Гордей ол дугайында баш удур хемчег албаан. МТС-тің трактор бригадаларынга партияның агитация ажылын кошкак чоруткан. МТС-тің политик талазы-биле оралакчызы эш Кулаков ховуу турлагларынга барбаан болгаш часкы тарылганы «Искра» колхозка олура эртирзе-даа, аңаа безин агитация ажылын багай байдалга тургузуп эртирген.

ВКП(б) райкому, райкүүском бо талазы-биле улуг чазыглыг болган болгаш четпестерни көргүскен. Бюроларга, күүском хуралдарынга партия организацияларының секретарьлериниң, колхозтар даргаларының илеткелин ховар дыңнап, негелде хемчеглер албайн, ажылды эрткей кыры-биле удуртуп турган. 1200 гектар планныг хуу ажылдыг тараачынларны шуут уткан турган, районнуң көдээ ажыл-агый килдизиниң эргелекчизи эш Поляков, улуг агроном эш Муслимов часкы ховуу ажылының үезинде 12 колхозтарның чүгле дөртүнге аалчы байдалдыг чораан. Районнуң суг ажыл-агый килдизиниң начальниги эш Сараев бодунуң ажылдакчылары-биле буга аш-талгазын кылырынга дузалаарындан турган колхозтарга безин барбаан. Кадык хамгалал килдизиниң эргелекчизи Сараев оода чаңгыс колхозка безин эмчи дузазын көргүспээн. Эш Гущин даргалаан райпо ховуларда тараажылар оргузунга чугула барааннарны хандырарын уткан турган. Бо дугайында ВКП(б) райкому, райкүүском баш удур хемчеглер албайн оожургап эртирген.

Часкы тарылга-биле кады өске ажылды база сулараткан. Колхозтарның хөй кезии колхозтуң тудуг бригадаларын дүжүргеш, ол күштү тарылгаже киирген. Ылангыя Ленин аттыг, Жданов аттыг, Ворошилов аттыг, Маленков аттыг болгаш «Искра», «Кызыл Тук» колхозтар тудуг ажылын шуут соксаткан турган. Ооң түңнелинде 2 дугаар кварталда тудуглар күүсетинмээн.

Тарылганың чайгы ажаалгазынче сугышты база-ла багай салып турар. Ленин аттыг, Сталин аттыг колхозтардан өскези тараа суггарылгазынче кирбээн. Тараа кажаалары тутунмаан, колхозтарның мал фермалары тараа чоогунда чытпышаан болгаш Баян-Колдуң, Шагаан-Арыгның, Барыктың, Сенектиң тарааларын мал чип, кырлап турар. Чайгы чайлаглаашкынны организастыг эртериниң чугаалажыышкыннары колхозтарда чорутунмайн турар. Сиген кезер шөлдерде мал хевээр болгаш ону чайладыр хемчеглер алдынмайн турар. Сиген кезер херекселдериң септелгези ам-даа эгелевээн.

Партия активиниң хуралы район удуртукчуларының адрезинге большевикчи шүгүмчүлелди таварыштырган. Ылангыя райкүүскомнуң даргалары болгаш ооң килдистериниң эргелекчилери, ВКП(б) райкомунуң секретарьлери болгаш партия организациялары организастыг удуртулганы каржы чорудуп турарын, четпестерни эскарбейн, ону чогуур өйүнде этпейн турарын шынгыы шүгүмчүлээн. Ынчангаш актив хуралынга 14 кижи санал, шүгүмчүлел кылган болгаш моон соңгааргы сорулгалар дугайында өодаргай шиитпирни үндүрген.

М. БУГАЛДАЙ.

Комсомол ажылын экижидер дээш большевикчи удуртулганы күштелдирер

Совет албан черинде комсомол организациязы, ында бүгү комсомолчулар болза, партия организациязының удуртулгазы-биле албан чериниң ажылының тода күүселдези дээш үлегерлиг болгаш шалыпкын, мурнакчы чоруун көргүзери оларның чугула сорулгазы болур. Эрзин райкүүскомнуң чанында 25 кежигүннерлиг комсомол организациязы бар, ынчангаш ол организацияда комсомолчулар элээн хөй санныг болуп турар деп чүве билдингир.

Мурнунда эрткен отчёт-соңгулдалыг хуралдан соңгаар үндүрген шиитпирлерни кайы хире күүседип турар дугайында тускай айтырыгны комсомол организациязының хуралынга чугаалашкан. Эрткен хаш айларның дургузунда комсомол организациязының хуралын 7 катап кылган, ындыг болза-даа хуралдар белеткел чок, идей талазы-биле куду деннелдиг эртип турган. Комсомолдуң политөөредилгезиниң, кижизидилге ажылының база күш-культура, спорт хөрээниң айтырыгларын хуралдарга чугаалашпайн келген.

Комсомолдуң хүрээлеңинге ең эки, бодун бердинген аныяктарны хандыдар талазы-биле ажыл кошкак. Комсомолга хүлээп алыышкын дугайында бо аразында чүгле чаңгыс айтырыгны хуралга чугаалашкан. Комсомол организациязы 15 комсомолчуларга кандыг-даа даалга бербээн болуп турар.

Ам хол сорулга болза, комсомолдуң кижизидилге ажылын, өөредилгезин диргизип чорудар дээш хүн-бүрүде сагыш салыры негетинген. Комсомол ажылдакчылары хуралдарны эки белеткелдиг чорударын, ылангыя комсомолга хүлээп алыышкынның айтырыын чөп боттандырарын чеьдип алыр.

Комсомолдуң райкому болза, комсомол организациязынга боттуг удуртулгазын дыңзыткаш, ооң ажылдакчыларын ажылга өөредир чорук негетинип турар. Комсомол комитединиң секретари эш Тогаа, бюро кежигүннери Севилбаа, Маңмаа оон-даа өскелер организациязының мурнунга комсомолчу хүлээлгезин ак-сеткилдиг күүседир ужурлуг.

Комсомолчулар болза, культура-массалыг ажылдың идепкейлиг киржикчилери, организакчылары болур ужурлуг. Ол ажылга комсомол организациязының удуртулгазын дыңзыдар. Райкүүскомда комсомол организациязының хава солунуу үнмейн турганы дыка четпес, моон соңгаар хана солунун доктаамал үндүрер, аңаа комсомол организациязының амыдыралын тода чырыдар хөрек. Комсомол организациязының ажылын экижидер дээш партия эге организациязы удуртулгазын хүн-бүрүде күштелдирери онза чугула болур.

К. ӨЛЗЕЙ.

Клубтар эргелекчилериниң семинары

Таңды районнуң культура-чырыдыышкын ажылының инспектору көдээ клубтар болгаш номчулга бажыңнарының ажылдакчыларының ийи хүнүнүң дургузунда семинарын эртирген. Культура-чырыдыышкын ажылдакчылары часкы тарылга үезинде чорудуп турган ажылдарының дуржулгазын солушкан.

Ажыл планын чогаадып кылырының талазы-биле практиктиг кичээлдер чоруткан. Семинарга бүгү-делегей байдалының дугайында, көдээге культура-массалыг ажылдың сорулгаларының дугайында ВКП(б)—комсомолдуң удуртукчузу болгаш организакчызы, хана солунунуң болгаш агитхуудустуң ролю деп темаларлыг лекцияларны культура-чырыдыышкын ажылдакчылары дыңнаан.

Көдээ клубтарның болгаш номчулга бажыңнарының культура-чырыдыышкын ажылынче онза кичээнгейни угландырар талазы-биле ВКП(б) райкомунуң секретари эш Шкляев, район Совединиң күүсекчи комитединиң даргазы эш Иванов олар районнуң культура-чырыдыышкын ажылдакчыларынга тодаргай сүмезин болгаш айтыышкынын берген.

БИСТИҢ КОРР.

Большевик партия совет литератураны доктаамал удуртуп турар

☆

Х. БАЗЫР-САТ,
ВКП(б) обкомунуң секретари.

☆

Ленин—Сталинның партиязы совет культураның хөгжүлдезиниң бүгү-ле этаптарынга ону сагыш-човангыр болгаш ынакшылдыы-биле углап-шиглеп, совет литератураның болгаш уран үүлдүң алдагдалдарын болгаш четпестерин эдеринге үргүлчү дузалап келген. Литератураның болгаш уран-чүүлдүң идея талазы-биле арыг болурунуң дугайында Ленин—Сталинның партиязы кезээде сагыш салып, оларның кижизидикчи ужур-дузазын бедии-биле үнелеп келген. «Звезда» болгаш «Ленинград» деп журналдарның дугайында, театрларның репертуарының дугайында, «Улуг амыдырал» деп кинофильмниң дугайында ВКП(б) ТК-ның доктаалдарынга партия литератураның болгаш уран-чүүлдүң идей-кижизидикчи ролюн ам-даа улам көдүрериниң сорулгаларын салган. Ол доктаалдар болза уран-чүүлде идея чок чорук-биле, чонга бараан болур деп сорулгадан, социалистиг тургузуушкундан литератураны болгаш уран-чүүлдү хоора тырттар деп чамдык ындыг чүткүлдер-биле демиселдиң калбак программазы болган. Формализмниң, чүгле бодун тогдунар чоруктуң илерээшкиннери-биле демисел, хөрек кырында амыдыралды шын эвес, мегелеп көргүзер чорук-биле демисел—дайынчы, ханы идейлиг бедик уран-чечен социалистиг уран-чүүл дээш демисел калбарган.

ВКП(б) ТК-ның доктаалдары литературага болгаш уран-чүүлге канчаардаа аажок үре-түңнелдиг саңлдарны көргүзүп, литература болгаш уран-чүүл ажылдакчыларының чогаадыкчы көдүрлүүшкүнүн, чаа кайгамчыктыг чогаалдарны тургузарын хандырган.

Совет социалистиг литература болгаш уран-чүүл Ленин—Сталинның партиязының улуг идеялары-биле — кижитөрелгетенниң эң-не мурнакчы идеялары-биле сорук кирген болгаш ооң ачызында бодунуң хөгжүлдезиниң бедик деңнелин чеьдип алган.

Бистиң совет литературавыс болгаш уран-чүүлүвүс интернационалчы дайынчы сеткил-биле, социалистиг тургузуушкуннуң сорулгаларын, совет күрүнени быжыдарының сорулгаларын күүседиринге медерелдиг киржип турары-биле, чурттуң иштинде капиталистиг артыышкыннар-биле болгаш өөрээннинг идеологиялар-биле демиселге идепкейлиг киржип турары-биле онза ылгалдыг.

Совет литература болгаш уран-чүүл социалистиг реализмниң оруу-биле хөгжүп орар. **И. В. Сталинның** салганы социалистиг реализмниң лозунгары хөрек кырында амыдыралды ооң революстуг хөгжүлдезинге ыны, тодаргай кылдыр чуруп көргүзөр деп сорулганы совет уран-чүүлдүң ажылдакчыларының мурнунга салган.

«Социалистиг реалист хөрек кырында амыдыралды, дириг амыдыралды хөөредиг чокка ол олчаан кылдыр чуруур ужурлуг, ынчалзажок ооң-биле кады, ол реалист кижи-төрелгетенниң угаан-бодалын бодунуң чогаалы-биле бурунгаар чылдырар ужурлуг»—деп М. И. Калинин чугаалаан.

Бистиң литературавыстың болгаш уран-чүүлүвүстүң ажылдакчылары бистин хөрек кырында хөгжүлдевисти көргүзер, келир үени көөр, бистин сайзыралывыстың перспективаларын чуруур хүлээлгелиглер, чүге дээрге олар ең-не мурнакчы марксисчи-ленинчи мировоззрениени шиңгээдип алган болгаш ону удуртулга болдуруп турарлар. Ол шиңгээдиг оларның уран-чечен чогаалдарын байыдып, ол чогаалдарны амыдыралгыр утка-шынарлыг, ханы шынчы болгаш революстуг хөжүлденің шимчедикчи күштерин илередип турар кылдыр кылып турар.

Совет чогаалчыларның 1934 чылда болган Бүгү-эвилел съездизинге чугаалаан чугаазында эш Жданов мынча дээн: «Эш Сталин бистиң чогаалчыларывысты кижи-төрелгетенниң сеткил-сагыжының инженерлери деп адаан болгай. Ол чүү дээни ол? Ол ат силерге кандыг хүлээлгелерни хүлээдип турарыл? Ол дээрге, бирээде, амыдыралды уран-чечен чогаалдарга хей куруг, өлүг эвес, «анаа-ла бир чүве» кылдыр эвес, а шын чуруп көргүзер төлээде, амыдыралды ооң революстуг хөгжүлдезинге чуруур төлээде, ону билир ужурлуг дээни ол-дур...

Уран-чечен литератураның болгаш литературлуг критиканың ындыг методу болза, социалистиг реализмниң методу деп адап турар чүүлүвүс ол-дур».

Совет литература болгаш уран-чүүл болза совет улусту коммунистиг ёзуга кижизидериниң күчүлүг чепсектериниң бирээзи болуп турар. Мурнакчы классиктиг литератураның кижизидикчи ужур-дузазы кезээде улуг болуп чораан. Литератураның болгаш уран-чүүлдүң кижизидикчи ужур-дузазы ылаңгыя социалистиг эпохада, кажан уран-чүүл чоннуң бодунга чедингир болуп, миллион-миллион ажылчы чоннарга бараан болуп турар үеде, онза улуг.

Культураның өскени-биле чергелештир совет улустуң негелделериниң болгаш хереглелдериниң деңнели бедии-биле көдүрүлген. Ынчангаш литератураның болгаш уран-чүүлдүң идейлиг өзүлдези-биле кады бистиң чогаалчыларывыстың, артистеривистиң, композиторларывыстың, чурукчуларывыстың, скульпторларывыстың, архитекторларывыстың уран-чечен мергежили база ыяавыла өзер ужурлуг.

ССРЭ-ниң улустарының литературазы болгаш уран-чүүлү бот-боттары-биле холбажырының, бот-боттарынга саңлдарлыг болурунуң болгаш бот-боттарынга дузалажырының оруу-биле хөгжүп турар. ССРЭ-ниң улустарының уран-чүүлүнүң болгаш литературазының хөгжүлдезинге ленинчи-сталинчы национал политика идиг болуп турар. Хөй национал дыг совет уран-чүүл бодунуң хөгжүлдезинге совет улустуң өзүүшкүнүн, бодунуң амыдыралын чаартыр талазы-биле ооң канчаар-даа аажок улуг ажылын көргүзүп турар. Совет чурттуң улустарының сырый катышканы, оларның чаңгыс-эви уран-чүүлде база тодаргай илереп турар. Ол чорук ылаңгыя Ленинниң болгаш Сталинның овур-хевирлери-биле холбашкан чогаалдарда онза илдең. Улуг баштыңчыларның овур хевирлери тоолдарда, кырларда, шүлүктерде, чурумалдыг уран-чүүлде, кинофильмнерде, орус улустуң болгаш Совет Эвилелиниң өске-даа улустарының литературазының болгаш уран-чүүлүнүң дыка хөй чогаалдарында уран-чечени-биле көргүстүчүген.

ССРЭ-ниң улустарының национал хевирлиг, социалистиг утка-шынарлыг культуразының чечектелиишкини оларның овур-шынарын үндезини-биле өскерткен шиитпирлиг чүүлдериниң бирээзи болган. «Оларның бот-бодуна бүзүревес чоруу читкен, ынчангаш, чаңгыс аай эвилелдешкен күрүненің системазынга улустарның ёзулуг акы-дунма кады-ажылдажылгазы хөгжээн». (Сталин. Ленинизмниң айтырыглары, 11 үндүргени, арын 914).

Немец-фашистиг эжелекчилерге удур Ада-чурттуң Улуг дайынынга совет улус делегейниң цивилизациязын болгаш культуразын фашистиг өлүмден хостап алган. Реакцылыг, империалистиг идеяларны суртаалдап турар капитализмниң буступ ирээн культуразындан үндезини-биле ылгалдыг, тайбың дээш, демократия болгаш улустарының эп-найыралы дээш демиселди чорудуп турар чаа, социалистиг эпоханың культуразы болуп турар культурапы болгаш уран-чүүлдү совет улус тургускан. Совет литература болгаш уран-чүүл хөй патриотизмниң сеткили-биле, ССРЭ-ге социалистиг тургузугнуң тиилээнинин түңнелинде совет кижиниң бодунга алган канчаар-даа аажок улуг артык шынарларының сеткили-биле синниккен.

Дыка хөй дылдарже очулдүртүнган бодунуң кайгамчыктыг чогаалдары-биле совет литература бүгү-делегейжи ужурдузалыг болуп турар. Социалистиг күрүнени быжыглаары дээш демиселге совет улустуң маадырлыг чоруун, ооң тиилелгеге күчүлүг сеткилин болгаш хажыш дивес күзелин совет литература болгаш уран-чүүл шын көргүзүп турар. Олар болза өске чурттарның бурунгаар депшилгелиг чогаалчыларынга болгаш чуруукчуларынга, ылаңгыя, бодунуң чаа культуразын тургузуп турар улус демократиязының чурттарынга үлегер болуп турар.

Совет уран-чүүл болза ёзулуг хостуг болгаш калбак ажылчы чоннарга чедингир уран-чүүл. Кижини кижи дүрлаар чорук узуткатынган социалистиг ниитилел ажылчы чоннарга бүгү-ле чүүлдериниң талазы-биле ооң иштинде уран-чүүлдүң талазы-биле ёзулуг хосталганы берип турар. Социализм уран-чүүлдүң мурнунга канчаар-даа аажок улуг делгем аргаларны ажыдып берген, кижиниң бодунуң аргаларын сайзырадырынга бүгү байдалдар тургустунган. Сагыш-сеткилдиң культуразы-биле совет чурт ам-даа улам бай болзун дээш, совет литература болгаш уран-чүүл бедик патриотизм-биле сиңнигип, улам бүзүрелдиг болгаш улам чедиишкинниг хөгжүзүн дээш, большевик партия болгаш совет чазак канчаар-даа аажок улуг күжениишкинни салып турар.

Совет уран-чүүлдүң амыдыралгырының болгаш күжүнүң үндезини болза ооң чон-биле үзүлбес харылзаазында.

Совет литератураның социалистиг утка-шынары, ооң партийжи болгаш хөй национал дыг чоруу, ёзулуг улусчу шынары, ооң социалистиг реализми делегей төөгүзүнде бирле дугаар көстүп турар мырыңай чаа болуушкуннар болуп турар.

Совет улус-биле хан-дамырындан тудуш совет литература коммунизм тургузуушкунунуң идеялары-биле сиңниккен. Ооң үндезининде Маркс—Энгельс—Ленин — Сталинның мировоззрениези—ең-не мурнакчы, ең-не амыдыралгыр болгаш ёзулуг эртемдээн революстуг мировоззрение туруп турар.

ССРЭ-ниң улустарының культуразы хевир талазы-биле национал болуп, утка-шынар талазы-биле социалистиг болуп хөгжүп орар. И. В. Сталинның берген ол гениилиг тодарадылгазы хөй национал дыг совет литератураның өзүүшкүнүнүң бүгү чорудулгазы-биле бадыткатынган. Совет литератураның национал хевирлериниң байлакшылдыы болза Совет Эвилелиниң нация бүрүзүнүң социалистиг тургузуушкунунуң онзагай шынарын көргүзүп турар. Амыдыралдың революстуг чаартыышкыннары национал культураның шаанда туруп турган патриархальдыг хевирлерин узуткап, литератураның болгаш уран-чүүлдүң чаа социалистиг хевирлерин төрүп турар. Национал хевир дээрге, чүнүң-даа мурнунда, чогаалдың бижитинген дылы-дыр. Ынчалзажок социалистиг революция совет улустарының дылдарының хөгжүлдезин хөйү-биле өскертип, ол дылдарга дыка хөй чаа-чаа уткаларны киирип, ном-литература дылын улус массаларның дириг дылындан кылымал ёзу-биле кызыгаарлаар чорукту чок кылган. Национал хевир дээрге, чогаалчыга ооң төрээн улузунуң амыдыралының национал онзагай чүүлдериниң чугаалап бергени дүрзүлер-дир, ол дээрге, ук улустуң классиктиг поэзиязының, бирги эдлчегде улустуң аас-чогаалының, фольклорнуң чугаалап бергени дүрзүлер-дир. Ынчалзажок социалистиг чаартыышкыннар ССРЭ-ниң улустарының амыдыралынга үрдезин өскерилгелерни болдурган болгаш эрги үениң хоралыг бажы артыышкыннарын узуткаан. Чон бүрүзү бодунуң чаа аас-чогаалын болгаш дүрзүлерин тургузуп турар. Национал хевир дээрге литературлуг чогаалдарның тематиказында-даа болгаш поэтиканың стилистиктиг болгаш формальдыг аргаларында-даа (приемнарында) киргилээн улустуң төөгү болгаш культура хөжүлдезиниң бүгү онзагай чүүлдеридир.

Социалистиг тургузуушкун бистин чурттуң улустарының төөгү салым-чолун үндезини-биле өскерткен. Совет улустарның коммунизмни тургузары дээш найыралдыг болгаш демиг демисели акы-дунма национал литератураларны бот-боттарынга чоокшулаткан. Ол литературалар өске национал литератураларның поэтиктиг хевирлери-биле байып турар.

Улуг орус улустуң болгаш бистиң Советтиг Төрээн чуртувустуң өске-даа акы-дунма республикаларының улустарының акы-дунма дузаламчызынга болгаш литературазының база уран-чүүлүнүң улуг үлегерлеринге даянмышаан, Совет Тываның аныяк литературазы болгаш уран-чүүлү чыл келген дудум өзүп, хөгжүп турар.

Тываның национал культуразының болгаш уран-чүүлүнүң озүүшкүнү-биле чергелештир национал хаадырлар төрүтүнүп болгаш кижизитинип, олар чаа-чаа кайгамчык реалистиг уран-чечен чогаалдарны тургузуп турарлар. Тыва чогаалчы Салчак Токага ооң «Араттың сөзү» деп автобиографиялыг тоскузу дээш Сталинчы шаңналдың Лауреады деп бедик атты тывысканы ол дугайын херечилеп турар. Тыва чогаалчыларның чогаалдарында Саган-оолдуң «Чүткүл» деп шиизи база эки. Литературлуг уран-чечен «Улуг-Хем» деп альманахтың тыва болгаш орус дылдар кырында парлатынып үнген номнары тыва чогаалчыларның, прозаиктерниң, шүлүкчүлерниң литературжу чогаадыкчы чоруунда элээн чедиишкиннериниң барын чугаалап турар. Сөөлгү үениң дургузунда бистиң чогаалчыларывыс тыва дылче орус классиктериниң болгаш совет чогаалчыларының элээн чогаалдарын очулдурган болгаш парлап үндүрген. Оларга: А. С. Пушкиниң «Капитан уруу» болгаш оон-даа өске чамдык шүлүглелдери, М. Ю. Лермонтовтуң «Бистиң үениң маадыры» болгаш база чамдык шүлүглелдери, А. М. Горькийниң «Макар Чудразы» болгаш «Январь 9—у», Н. Островскийниң «Кан канчап катканыл» деп романы, М. Шолоховтуң «Аңдарган кур-чер» деп ному болгаш оон-даа өске номнар хамааржыр.

Гогольдуң «Ревизор», Фадеевтиң «Аныяк гвардия», Мовсоянуң «Константин Заслонов» дээн ышкаш ындыг шиилерни чедиишкинниг көргүзүп турар национал тыва театрның чогаадыкчы күштери база өзүп турар.

Ынчалза-даа бистиң литературлуг ажылывыс ажылчы чоннарның хүн-бүрү өзүп турар культурлуг хереглелиндеи ам-даа хожудап каап турар. Ынчангаш тыва литератураның ам бар чедиишкиннери бистиң областың чогаалчыларының ажылында четпестерни канчап-даа дуглап шыдавас.

Тыва литература Тываның ниити хөгжүлдезинден чыъдып каап турар. Көдээ ажыл-агыйның, үлетпүрүнүң болгаш культураның ажыл-ишчилериниң демиселин болгаш амыдыралын калбаа-биле чырыдып, совет кижилериниң чалбыыштыг патриотизмин бүрүн илередип, оларның бедик моральдыг овур-шынарын болгаш Совет Тывада болуп турар социалистиг чаартыышкыннарның ханы чорудулгаларын чидии-биле көргүзүп турар бедик идейлиг, улуг чогаалдарны тургузарынга бистиң чогаалчыларывыс ам-даа эвээш ажылдап турар.

Самба-Люндюп, Хөвенмей, Эренчин дээн ышкаш өске-даа чогаалчылар боттарының шүлүктерин, рассказтарын болгаш шиилерин тургузары-биле үргүлчү ажылдаарының, бистиң областа болуп турар болуушкуннарны чуруп бижиириниң, ниити херекке боттарының демир-үжүү-биле идиг болурунуң, аныяк салгакчыларны кижизидеринге дуза кадарының орнунга, харын дыка үр үениң иштинде биживейн турарлар.

Совет улустуң, чүнүң-даа мурнунда орус улустуң хүн-бүрүдеги көргүзүп турар дузаламчызының түңнелинде, шаанда чыъдып калган турган Тыва феодалдыг тургузугдан, капиталистиг тургузугну артап, социалистиг тургузутже шилчээн. Дүүн көшкүн чораан арат, амыдыралдың сууржу хевиринче шилчээш, колхозчу, болуп, чаа амыдыралдың хереезизи болуп турар. Ол хөрзүнге мурнакчы мировоззрение биле феодализмниң артыышкыннарының аразында демисел чуруп турар.

Шаанда кулактар болгаш феодалдар чорааннар база өске-даа өжээтен элементилер бистиң чаа амыдыралывысты көөр хөөн чок болгаш социалистиг көдээ ажыл-агыйның талазы-биле хөгжүлдеге бүгү-ле аргалар-биле шаптыктаарын оралдажып турарлар.

Чамдык чогаалчыларның ниити-биллиг деңнели ам-даа четпес-кызыы, а ол чорук чаа үүлдүң эрги үүл-биле демиселиниң чорудулгазынче ханылап кирер арганы, ол болуушкуннарны боттарының уран-үүлүнге чидии-биле болгаш шыны-биле чуруп хөргүзер арганы оларга бербейн турар.

Совет чогаалчыларның бир дугаар съездизинге А. М. Горький национал чогаалчыларның дугайында мынча деп чугаалаан:

«Оларны онза черже ылгаар кандыгдаа чылдагаан болгаш кандыг-даа күзел менде чок, оларның кижи бүрүзү чүгле бодунуң улузунга ажылдап берип турар эвес, харын социалистиг республикаларның Эвилелиниң бүгү улустарынга ажылдап берип турар . . . тоогу оларга оларның ажылы дээш, орустарга ышкаш база ындыг харыысалганы хүлээдип турар».

Тыва уран-чечен литератураның бүгү харыысалгазы бисте дүжүп турар-дыр деп чүвени тыва чогаалчылар билир ужурлуг, ынчангаш социалистиг реализмниң методу-биле чепсегленмишаан, чогаадыкчы шүгүмчүлелди болгаш боттшүгүмчүлелди калбартпышаан, олар боттарының уран-чечен чогаалдарынга колхозчу шөлдериң ажыл-ишчилерин, үлетпүрүнүң стахановчуларын, культураның кижилерин сиилип чуруур, буржуаз национализмниң кандыг-даа костүүшкүннерин сойгалап илередипишаан, улустарның найыралының болгаш деңнелиниң сталинчы идеязыч калбаа-биле суртаалдаар хүлээлгелиглер. Бистиң областың ажылчы чоннарының бүдүрүкчү болгаш культура чедиишкиннерин көргүзүп турар литератураның бүгү хевирлериниң бедик идейлиг уран-чечен чогаалдарын тургузары эрежок чугула.

Национал литератураны хөгжүдер болгаш аңаа номчукчуларның калбак массаларын хаара тудар сорулга-биле бо чылдың эгезинде область организацияларының шиитпирин ёзугаар 1951 чылдың ең эки уран-чечен чогаалдарынга, прозаларга, поэзияларга болгаш драматургияга конкурс чарлатынган.

Уран-чечен чогаалдарны тургузарынга чүгле чогаалчылар, журналистер, башкылар, эмчилер эвес, харын күзээр хамааты бүрүзү-ле киржип болур деп ук конкурстуң условиезинге баш-бурунгаар айыткан. Совет Тываның ажыл-ишчилери уран-чечен дүрзүлерден боттарының күш-ажылын, боттарының амыдыралын, боттарының чүткүлүн көрүп турар-дыр дээрзин илередип турар рассказтар, очерктер, шүлүктер ам жюриниң адрезинге кээп турар.

Уран-чечен чогаалдарны бижиир арга совет кижи бүрүзүнде бар болганда, тайбың дээш, улустарның айыл чоннарын чоруу дээш, дайынга удур демисежип турар бүгү ажылчы чоннарның эргежыктарын камгалап турар болгаш делегейниң бүгү литератураларының бажында туруп турар совет литературага бистиң кижи бүрү ылчаг болганда, литературжу күштер болгаш номчукчуларның калбак массалары киирип турар областың литература конкурсу уран-чечен чогаалдарны тургузар талазы-биле, тыва литературага чаа-чаа аттарны тывар талазы-биле бодунуң үретүңнелин бээр.

Аныяк трактористер онаалганы күүсеткен

Каа-Хем районда Сарыг-Сеп МТС-тиң алды дугаар трактор бригадазының бо чылын өөредилге дооскан аныяк трактористери Малышев, Довоо олар «Сталинчы орук» көдээ ажыл-агый артелиниң чер аңдарылгазынга идепкейлиг ажылдаан. Олар АТЗ-НАТИ деп тракторлар-биле чер аңдарылгазының ажыл нормазын хүн-бүрүде 130 хуу чедир күүседип келген.

Тракторист Малышев 207 гектар черни аңдарган болгаш 507 килограмм кывар чүүлдү камнап алган. Ол ышкаш тракторист Довоо 192 гектар черни аңдарган болгаш 350 килограмма кывар, чаар материалдарны камнап алган. Ол трактористер социалистиг чарыштың бот хүлээлгелерин чедиишкинниг күүседкен.

Н. НАЗЫТЫ.

Ниитиниң малының өзүлдези дээш

Чылгычы чооду Чүдек-оол болгаш оон эжи Оңгар-оол ниитилештирген колхоз малының өзүлдези дээш улуг чүткүлдүг ажылдап келгеннер. Оларның малдаан малы чыл-бүрү өзүлделиг болуп турар. Чооду Чүдек-оол болгаш Оңгар-оол — Кызылдың көдээ районунуң Даспыда «Черби» колхозтуң колхозчулары, мурнакчы чылгы малдакчылары болур.

Чылгычылар малдың баш санын өстүрер талазы-биле, малдың чаш толүн четче бүрүн ажаап ап турары-биле чедиишкиннерни чеьдип алганнар. Оонбиле кады малдың одарладыышкынын тергиин эки таарыштырып турарлар.

М. ЧЫДЫН.

Хүлээлгезин күүседип турар

Улуг-Хем районнуң Хайракан сумузунда Мичурин аттыг көдээ ажыл-агый артелиниң чылгы кадарчызы Биче-оол ол ажылынга онза мергежээн. 1951 чылда бодунга хүлээп алган 44 баш төрүүр безинден чаңгыс-даа кулунну хоратпайн бүрүн камгалап алырын хүлээнген. Ол сөзүнге ээ болуп турар.

Ам төрээн 23 баш беден 23 кулунну бүрүн доруктуруп алган. Ол ышкаш инек кадарчызы эш Даваазаң 39 инектиң бызааларын бүрүн доруктуруп алган.

Чылгычы эш Биче-оол болгаш инекчи эш Даваазаң олар кадарып турар малдарын эки оттуг серии чайлаг-ларже кадарып үндүрген.

С. ДАДАР-ООЛ.

Малчынның чедиишкини

Колхозтарның ниитилештирген мал ажылын хөгжүдериниң планын күүседириниң үндезини — төрүүнген мал чаш төлүн бүрүн камгалап алырындан хамааржыр. Малчыннар ол сорулганы күүседириниң дугайында ак-сеткилдиг ажылдап турар. Улуг-Хем районда Жданов аттыг колхозтуң хойжузу эш Чүгдүр-оол 1949 чылда 62 баш төрүүр хойларны хүлээп алгаш, чаңгыс-даа хоратпайн ак-сеткилдиг ажаап кадарганы-биле бо чылын 200 ажыг баш төрүүр хойларлыг болуп турар. Амгы төрүүнүнгеи 184 баш хойдан 195 баш хураганнарны доруктуруп алган.

Эш Чүгдүр-оол малдың одар-белчиринге кол кичээнгей салып, ам Чээнекте чайлаглаашкынга белеткенип эгелээн.

М. БУГАЛДЫ.

Колхозчу П. Е. Фунтикова — Бин-Хем районнуң «Красный пахарь» колхозтуң мал фермазынга ийи чыл ажыр ажылдап турар. Ол үениң иштинде 133 бызааларны доруктурган. Ам 60 бызааларны ол доруктуруп турар.

Чурукта: бызаа ажаакчызы П. Фунтикова. Чуруу **А. Ермолаевтин.**

Кызылдан ырак эвесте инкубатор станциязының тудуу дооступ турар. Июньниң 1-де бир дугаар 5600 дагаа чуургаларын ында салган. Дагаа чуургаларын Воронеж хоорайдан эккелген. Июньниң 22—23-те Леггорн деп дагаа ооларының бир дугаар бөлүүн областың колхозтары алырлар.

Инкубатор станциязы «Рекорд—39» деп ийи аппараттарлыг, оларның бирээзинге харугда 39 муң дагаа чуургазын салып турар. Инкубатор—куш ажылының станциязы ийи шимчедикчи болгаш генераторларның электри күжү-биле хандыртынып турар. Станцияда шилип алырының склады, чуурунуң, дагаа ооларының, инкубация залдары бар.

Дагаа чуургаларын «Аваскоп» деп тускай херекселди өттүр шинчилеп көргеш шилип хүлээп ап турар. Ынчангаш хемеге тарай салып каар болгаш ону станцияның өстүрер черинге аппарып салырындан 2—3 шак бурунгаар тергежиштерге салгаш инкубация залына аппаар. Ында таарыштырып каан агаарның изиг, соогу болгаш шыгы-биле деткип тудуп турар.

Инкубаторларның изиг, соогун болгаш шыгын бир механик, дөрт оператор кижилер үргүлчү хайгаарап турар. Инкубатор—куш ажылының станциязының планын өзугаар областың колхозтарынга болгаш ажылчы чоннарынга бо чылын 140 муң дагаа ооларын бөөр ужурлуг.

Чурукта: инкубация залында дагаа ооларын хемелерде салып турары. Солагай талазындан оң талазынче: инкубатор эргелекчизи **А. Ведерникова** болгаш улуг оператор **Н. Худяшева.**

Чуруу болгаш сөзү **А. ЕРМОЛАЕВТИИ.**

Колхозтар аразының электри станциязының тудуушкуну

Элегес хемде колхозтар аразының суг күжү-биле ажылдаар 300 киловатт күчүлүг электри станциязын тудуп турар. Генератор бүрүзү 105 киловатт күчүлүг үш турбиннерни тудут кылыр черде чедирген. Даш трансформатор болгаш станция бажыңнарының тудуунда «Победа», Будённый аттыг, Сталин аттыг көдээ ажыл-агый артельдериниң 70 ажыг колхозчулар ажылдап турар. Бригадаларны тургускан, олар аразында чаржып турар. Тудугжулар монтаж болгаш сордурар хоолайлар тургузулгазынче кирген. Электри станциязында тудугжуларга көжер кино ажылдакчылары киноларны көргүзүп турар. Ол ышкаш садыг база ажылдап турар.

Бо чылдың октябрь 1-ге чедир тудуг колдуунда доостур, ынчангаш Тывада эң-не улуг күчүлүг чаа электри станциязы Танды районнуң колхозтарынга болгаш «Элегес» совхозка ноябрь 1-ден орай эвесте электри энергияны бээр. Электри күжү инек саалдазынга, хой дүгүнүң кыргылдазынга, тараа, ногаа суг-гарылгазынга ажыглатынар. Станцияның күжү-биле колхозтарның фермалары бүрүмү-биле электрижитинген турар.

МТС-тиң механизаторлары

Бай-Хаак МТС-тиң механизаторлары районнуң колхозтарынга чайгы чер аңдарылгазын чоокку хүннерде доозарынга чаптап турар. Эш Галочкиниң трактор бригадазы Калинин аттыг колхозка чайгы чер аңдарыышкынын доскаш, «Кызыл партизан» колхозтуң ховуларынче шилчээн. Эш Никоновтуң трактор бригадазының трактористери июнь 8—9-та Ленин аттыг колхозка чайгы чер аңдарыышкынын доозар болгаш «Кызыл партизан» колхозтуң ховуларынче шилчиир.

МТС ам сиген кезилдеериниң болгаш дүжүт ажаап алыышкынының кампанияларынга белеткелдерин чорудуп турар. Механизаторлар комбайннарының, боду чоруур болгаш калбарты алыр сиген кестирер машиналарның септелгезинче эгелеп кирген. Дээре комбайнер Александр Бобков чооку хүннерде бодунуң «Сталинец—6» деп комбайнынды септелгезин доозар. А. Бобков бодунуң комбайн агрегады-биле бо чылын 1000 гектар тарааны ажаап алыр деп хүлээлге алган.

А. ЕРМОЛАЕВ.

Чоннуң күзели боттанган

Сүт-Хөл районнуң Алдан-Маадыр сумузунга турум эмнелге чери чок турган. Ооң хараазы-биле араан бичии ургларны-даа, улуг-даа кижилерни өске черлерде эмнелге черлериче чедирер азы, чалаар турган. Ол чорук кыштың соогунда, чайның изинде-даа таваржыр.

Алдан-Маадыр сумузунуң чону районнуң кадык камгалал килдизинден сумуга турум эмнелге салбырын тургузарын негеп турган. Чоннуң ол күзели ам боттанган. Сумуда эмнелге салбырын тургускан, ында эш Доржу ажылдап турар.

О. АЛЕКСАНДР.

МАШИНА БЕЛЕН ЭВЕС БОЛГАН

Бодунуң төрээн хоорайының чаагай-жыдылгазынга киржири-биле область типографиязының коллективи эртемгиниң 8 шакта бодунуң бүдүрүлгезиниң чанынга чыглып келген.

Бистиң кылыр ажылывыс даш чуурар деп чүвени ооң мурнунда-ла дыңнааш үш бригада болуп чарлып алган бис. Бир дугаары 8 шактан, 2 дугаары 12 шактан, үш дугаары 4 шактан эгелеп ажылдаар турган.

Даш чуурар машина чанынга чеде бергеш, кижи бүрүзү ажылды эки түннелдиг кылырын болгаш чогуур шагында хөй-ле даш чуурарын бодап турган. Ындыг-даа болза, даш чуурар машина шуут белен эвес болган. Ол машинаның механиги 8 шактан үжен минут ажып турда келген, а машинаны чаап белеткеп турда база 1 шак 30 минут эргкен. Ынчангаш ажыл кончуг озалдап эгелээн. Каш минут ажылдап турувуста-ла чуурган даш хааржакты дола берген, ынчангаш сөөртүр машина чок болганындан ажыл база турупкан.

12 шактан эгелеп ажылдаар бригада база-ла шактың чартыын хей эртирип каан, даш чуурар машина үрелгениниң үш дүжаар бригада шуут ажылдаваан.

Моонда соңгаар воскресниктер кылырда хоорайның коммунал ажыл-агыйының удуртунчулары баш бурунгаар белеткел ажылын эки боданыры чугула.

В. ЧЕМКОВ.

Румын эртем улуска бараан болган

Европаның Төп болгаш Мурнуу-Чөөн-чүгүнүң элээн хөй чурттарынга улус демократиязының тиилелгези болза, социалистиг ниитилелдиң үндезинин тургузуп турар улус массаларның чогаадыкчы улуг активчилиин эгелеп үндүрген. Ажылчын аңгының болгаш ооң авангардызы — коммунистиг болгаш ажылчын партияларының удуртулгазы-биле Польшаның, Чехословакияның, Венгрияның, Румынияның, Болгарияның, Албанияның ажылчы чоннары эконом болгаш культура талазы-биле хожудалын ажып эртериниң херээнге улуг чедиишкиннерни чеьдип ап турарлар. Улус демократиязының чурттарынга бүдүрүкчү күштерниң болуп көрбөзүн өзүлдезинге үндезилетингеш, ажылчы чоннарның амыдырал деңнели үзүк чокка бедип, национал хевирлиг, социалистиг утка шынарлыг — чаа культура чечектелип турар.

Улус демократиязының күрүнелериниң коммунистиг болгаш ажылчын партиялары ажылчы чоннарның генийлиг баштыңчылары Ленин болгаш Сталинның айтыышкыннарын удуртулга болдуруп турарлар. Капиталистиг кул дарлалдан бодун хостаткан болгаш социализм оруунда туруп алган чуртка ажылчы чоннарның культурлуг денчелин бедидери болза, культура революциязын чедиишкиниг боттандырарынга улустуң эрге чагыргазының чугула сорулгаларының бирээзи, ол болза, социализм тиилелгезин хандырарынга чугула байдал болур.

Улус демократиязының чурттарынга культура революциязы аңгы демиселиниң чидиг байдалдарында хөгжүп турар. Идеология фронтузунда дайзынның удурланыышкынын сокпушаан, коммунистиг болгаш ажылчын партиялар эртемниң, уран-чүүлдүң, культураның өзулуг чечектелиишкининге таарымчалыг байдалдарны тургузуп турарлар. Культура революциязының чугула чедиишкиннериниң бирээзи болза, улус демократиязының чурттарында күчүлүг кедүрлүүшкүн, эртемниң чечектелиишкини болур.

Төп болгаш Мурнуу-Чөөн Европаның буржуаз күрүнелериниң башкарыкчы аңгылары шагдан тура хөгжүлделиг эртемни болгаш культураны янзы-бүрү арга-биле моондактап, национал чаңчылдарны каржызы-биле үреп, эртемниглерни капиталистерниң дыңнангыр чалчалары кылырын оралдажып, АКШ болгаш Англияның буурап бадып турар эртеминге авыяас, чашпаалаар чорукту хамаарыштырар талазы-биле хоозун суртаалды нептередип турарлар. Реакцылыг буржуазия эртемни орус эртемниң улуг чедиишкиннеринден социалистиг культураның чедиишкиннериниң үүткүлдүү-биле дуглап турганнар.

Улус демократиязының тургузуу болза, кызыгаар чок болдунар чогаадыкчы арганы эртемниң мурнунга ажыткан Польшаның болгаш Румынияның, Чехословакияның болгаш Венгрияның, Болгарияның болгаш Албанияның бурунгаар депшилгелиг эртемдээннериниң шаандан тура бодап сактып чораан күзел бодалы боттанган; базындырган хүш-ажыл биле хостуг эртем чаңгыс аай болуп катышкан, эртемниң чаалап алыышкыны бүтү улустуң эрге-ажыы болуп бар чоруур. Диалектика-материалистиг мировоззрение-биле, марксизм-ленинизмниң улуг идеялары-биле чепсегленген эртемни улуска бараан болдурган. Амгы үениң эртемдээни болза, кайгамчыктыг чаартылга планын боттандырарынга улуска дузалап турар чаа ниитилел тургузуушкунунуң идепкейлиг киржикчизи, хөй-ниитиниң болгаш күрүненің ажылдакчызы болур.

Улус демократиязының чурттарының эртеми мурнакчы совет эртемниң чаагай хамаарылгазы-биле хөгжүп турар. Чаа өзулуг улусчу эртемни тургузуп турар эртемдээннерниң сорук күштүүнүң узуп төпес дөстелгези күчүлүг социалистиг эртем болур.

Эртемниң үндезин чаартылгазының чорудулгазы демократтыг Румынияның чижээнден тодаргай көстүр.

Маадырлыг Совет Армияның Румынияны хостааны болгаш чуртка улус демократиязының тургузуун тургусканы болза, эртемниң ажыл-чорудулгазынга калбак болдунар арганы румын эртемдээннериниң мурнунга ажыткан. 1948 чылда эртемнер Академиязын чаартып организастаан турган. Эртемнер Академиязы Румынияның улус республиказының эртеминиң кол төвү апаргаш. Академияның 13 эртем-шинчилел институттарында ам 56 чиңгине болгаш хүндүлүг кежигүннер, 36 кежигүн-корреспондентилер база 500 эртем ажылдакчылары ажылдап турар.

Румынияның эртемнер Академиязы, ооң институттары болгаш сонуургалдыг министерстволарның салбырлары-биле кады төөгээ бир дугаарында эртем шинчилел ажылдарының калбак планын ажылдап чылган. Ооң эчис сорулгазы болза, улус ажыл-агыйынга бараан болурунга эртемни тургузар, эртем биле бүдүрүлге практиказының аразында харылзааны быжыглаар, улус ажыл-агыйының хөгжүлдезиниң беш чыл планын болгаш чурттуң электрификациязының он чыл программазын чедиишкиниг боттандырарынга деткиир эртемниң ажыл-чорудулгазын катыштырып турар чаңгыс аай план болза, академияның бүтү институттарын болгаш янзы-бүрү министерстволарның 24 эртем шинчилел институттарын хаара тыртып турар.

Эртемнер Академиязының хүндүлүг президентизи болза, национал дың Улуг хуралының президиумунуң даргазы, кайгамчыктыг эртемдээн-эндокринолог академик К. И. Пархон.

1950 чылдың июньде эртемнер Академиязының сессиязы болуп эрткен, ол сессия мындыг лозуңнуң адаа-биле эрткен. «Марксизм-ленинизм болгаш совет эртемниң чаалап алыышкыны—Румынияның Улус Республиказынга эртемниң хөгжүлдезиниң үндезини. Сессия болза, дайзын буржуаз идеология-биле, космополитизм болгаш буржуаз объективизм-биле эптеш чок демиселдиң тугунун адаа-биле эрткен. Сессияга чүве чугаалаанар шуптузу эртемниң партийжизин болгаш эчис сорулгазын, марксисчи-ленинчи өөредигниң принциптерин эртем талазы-биле бүгү ажыл-чорудулгага ажыглаар чорук болза, чуртка социалистиг экономиканың суурунуң тургузуушкуну-биле холбашкан чугула сорулгаларны эртемдээннер дүрген болгаш чедиишкиниг шиитпирлээринге дузалаарын чаңгыс эп-сеткил-биле айтып турганнар. Эртем ажылдакчыларының каадырларын улам-на көвүдедир, эртем-шинчилел ажылынга аныяктарны дидими-биле хаара тыртар, аспирантыларның идеологтуг болгаш профессионалдыг белеткелинге элээн таарымчалыг байдалды тургузар шиитпирни үндүрген турсан.

Сөөлгү үениң дургузунда төөгү эртеми тадагалзаажок чедиишкиннерни чеьдип алган. Элээн хөй талантылыг ажылдарынга румын төөгүчүлер болза, төөгүлүг чорудулгаларны таварылгаларның илчирбези кылдыр көрүп, румын улустуң культуразының хөгжүлдезинге Россияның болгаш орус улустуң ролю чок дээр оралдажыышкыннарны кылып турган буржуаз төөгү «эртемчи» өскертилгезин болгаш дуза чогун сойгалап илереткен. «1850—1880 чылдарда бистиң чуртувуска идеологтуг агыышкыннар XIX вектиң орус революсчу-демократтарның хамаарылгазының дугайында» академик Константинеску-Яшьниң ажылы солун чижек болур.

Социалистиг тургузуушкунга румын эртемдээннериниң идепкейлиг киржилгезиниң тодаргай чижээ болза, эрткен чылдың октябрьде чоруткан чурттуң электрификациязының улуг планын чугаалажыр турда чоруткан Академияның онза калбак сессиязы болур. Академиктер-биле кады план төлевилелин чугаалажырынга сессияның тургускан комиссияларынга инженер-электрижилер, агрономнар, машина тудугжулары, геологтар, бүдүрүлгениң ажылдакчылары ажылдап турганнар. Ол улуг ажылдың түннелинде план төлевилелин элээн эки-жидерде, электрификацияның элээн хөй чаа, янзы-бүрү айтырыгларын шиитпирлээр арганы болдурган. Румынияга 1949 чылдың чайынында социалистиг улуг тудуглар—Дунай—Кара-далай капалының тудуу эгелээн. Канал болза хүнге кадыр чидирткен ховуларны суггарар болгаш Дунайның Чернавод портундан Кара-далайга чедир орукту элээн каш катап кызырар. Канал далайның улуг судноларын хос эртирер, чурттуң мурнуу-чөөн чүктериниң индустриализациязынга деткиир. Бо районда суггарылга каналдарының сырый четкизин болгаш ховуу камгалаар ыяш куржагларны тургузуп турар. Шаанда ажыглал чок турган делгем черлериниң шөлдери үүнүштүүлүг ховулар болгаш техниктиг культураларның шөлдери болуп хуулуп турар.

Карасаның шынаазын шинчилеп корбүшаан, мырыңай монархиялыг ыяг үеде румын эртемдээннер Дунай биле Кара-далайны катыштырар каналды шынаага кылыры эптиг-дир деп түңнелге келгеннер. Буржуаз-помещиктер Румынияга эртемдээннерниң төлевилелин «боттанмас» чүве тур дээш ойталап каапкан турган.

Улус-демократиязының тургузуунуң байдалдарынга каналдың тудуушкуну болдунар болгаш эргежок чугула болу берген. Эртемдээннер болза, каналдың төлевилелин чүгле тургузарынга эвес, харын канал тудуу-биле холбаштыр көдүрлүп үнген чурттуң мурнуу-чөөн чүгүнүң хөгжүлдезиниң бүгү-ле улуг комплексилиг айтырыын ажылдап кылырынга идепкейлии-биле киржип турар. Ол бүгү ажыл болза, совет эртемдээннериниң болгаш инженерлериниң улуг болгаш бүгү талалыг дузаламчызының ачызы-биле чорутунуп турар.

Чуртка беш чылдың дургузунда 14 миллион чимистиг ыяштарны олуртканы турар ужурлуг. Эртемнер Академиязы ол чугула онаалданы чедиишкиниг боттандырарынга көдээ ажыл-агыйының ажылдакчыларынга дузалап турар. Эрткен чылын академияның эртем сессиларының бирээзинге сад ажылының хөгжүлдезиниң талазы-биле шинчилелдериниң түңнелдериниң дугайында гускай илеткелди кылган.

Ол чылдың марттың төнчүзүнде дыл эртеминиң айтырыгларының талазы-биле И. В. Сталинның ажылдарын хүндүткээн болгаш Румынияга социализм тургузуушкуну-биле холбашкан эртемниң ажыл-чорудулгазының айтырыглары биле холбашкан Академияның эртем сессиязы болуп эрткен. Бир дугаар айтырыгның талазы-биле академик Э. Петрович «Дыл эртемниң дугайында И. В. Сталинның өөредии болгаш Румынияның Улус республиказының лингвистериниң сорулгазы», профессор Л. Рэуту «Дыл эртемниң дугайында И. В. Сталинның чогаалдары болгаш бистиң чуртувуста социал эртемнерниң айтырыглары, ССРЭ-ниң эртемнер Академиязының чиңгине кежигүнү М. Б. Митин материализмниң хөгжүлдезинге дыл эртеминиң дугайында И. В. Сталинның чогаалдарының ролю болгаш ужур-дузазы» деп илеткелдерин дыңнап турган.

Социализм тиилелгези дээш чогаадыкчы кылыгларның болгаш күштүг демиселдиң оруу-биле улам идегел-биле эртемниң ажылдакчылары хүн-бүрүде ле чоруп олурар. Академияның коллективтериниң институттарының ажылдап турар калбак айтырыгларының демдеглелинче көөрге-ле четчир: «Ховар материалдар-биле чуртка кан эзилдирилгезиниң бүдүрүлгези», «Хүн чырыының шиитпирлетинмээн айтырыглары», «Чурттуң хөмүр-дажыңдан металлургиниң коксазының кылылга методтары», «Кызыл-тастың часкы чаа сорттарын эстүрери».

Үлетпүр бүдүрүлгелериниң вентиляциязының болгаш онаалгазының талазы-биле улуг ажылды чорудуп турар. Физика институту автономнуг тускай электри хамгалалдыг чүүлдерни ажыглаанының аргазы-биле бүдүрүлге үрелиишкин таварылгаларны болдурбас айтырыгларының ажылдап кылыын доозуп турар. Эртем ажылдакчыларының бүдүрүлгелер ажылдакчыларының чогаадыкчы кады ажылдажылгазы быжыыр. Эртемдээннер ам үеде заводтарга болгаш фабрикаларга удаа-дараа барып, бүдүрүлгениң технологиязын экижидеринге дузалажып, продукцияның чаа-чаа хевирлерин шинчилеп ап турарлар.

Чуртта эртем-шинчилелдиң чаа-чаа албан черлери тургустунуп турар. Республиканың бойдус байлактарын өөренири-биле ажылдап турар геологтуг комитетти организастаан. Чурттуң янзы-бүрү районнарынче экспедицияны чорудуп, чер хөрөүнүң план ёзугаар разведкалаар ажылды калбак хемчээлде чорудуп турар. Университеттиг хоорайларга—Яссах болгаш Клужага—эртемнер Академиязының салбырын ажыткан. Улуг орус эртемдээн И. П. Павлов аттыг еврология институтуун Бухарестиге тургускан. Институттуң ажылдакчылары боттарының эртем ажыл-чорудулгазынга генийлиг совет физиологтуң салган оруу-биле чоруп олурар. Олар медицинага элээн хөй өртектиг шинчилелдерни бергеннер. К. П. Пархоннуң удуртулгазы-биле эндокринология институту калбак хемчээлдерге зоб-биле демиселдиң методун ажылдап кылганнар. Яссхийниң медико-фармацевтиг институттуң болгаш профессор Э. Унгурянунуң лабораториязының ажылдакчылары чуртка малярия-биле аарыыр чорукту дыка кудулаткан. Эмчи эртеминиң хөгжүлдезинге 1950 чылдың чайынында чоруткан Румынияның болгаш Советтиң чоруткан медицин хүннери кайгамчык ужур дузалыг болган.

Румынияның улуг эртем албан черлериниң бирээзи—Румынияның чер ажылының байдалдарынга Докучаев — Костычев — Вильямстың комплексилиг айтырыгларын ажылдап кылган агрономияның эртем-шинчилел институту ол. Ооң ажылдакчылары болза, мурнакчы совет агробиологияның методтарын ажыглап турган, көдээ ажыл-агый үнүштериниң чаа-чаа сорттарын тургузар дээш ажылдап турарлар. Иституттуң составында 11 улуг килдистер болгаш чурттуң янзы-бүрү районнарында туруп турар 10 дуржулга-селекция станциялары бар.

Чоокта чаа Румынияның Улус Республиказының И. В. Мичурин аттыг көдээ ажыл-агый эртемнериниң Ниитилелин тургускан. Ниитилел болза эртемнер Академиязы-биле кады сырый харылзаа-биле совет эртемниң чедиишкиннерин практикага өөренир болгаш шинчилеп алыр, Мичуриниң болгаш Лысенконуң өөредиин ажылчы тараачынарның ортузунга тайылбырлаар.

Совет эртемниң болгаш техниканың чедиишкиннерин калбаа-биле шинчилеп алыр дээш демисежип турар Румынияның эртем институту эки ажылдап турар. Эрткен чылдың төнчүзүнде Румынияның эртемниң билдингир ажылдакчыларының бөлүү ССРЭ-ге чораннар, совет эртем албан черлери-биле болгаш совет эртемниң чедиишкиннериниң ажылы-биле эки танышканнар.

Румынияның эртемдээннери эртемни улустуң калбак массазының хөрөө болдурар дээш изиг чүткүлдүг ажылдап турарлар. 1949 чылдың чайынында республикага эртемни болгаш культураны нептередир талазы-биле ниитилелди тургускан турган. Чүгле бирги чылдың дургузунда хоорайларга болгаш суурларга 11 муңдан ажыг лекцияларны номчаан турган. Эртемдээннер бүдүрүлгелериниң чаартылгазының болгаш чурттуң көдээ ажыл-агыйының социалистиг чаартылгазының темаларынга дыка хөй муң илеткелдерни номчаан.

Улус-демократтыг Румынияның эртемниң ажылдакчылары тайбың дээш демиселге идепкейлиг киржип, тайбың камгалалының комитеттеринде ажылдап турарлар.

Румынияда эртемниң дүрген хөгжүлдези—эртемниң ажыл-чорудулгазын хаара тыртып турар болгаш буржуаз тургузуунуң мурнунга улус демократиязының тургузуунуң улуг артык күштүүнүң кайгамчыктыг херечилели. Улус-демократтыг күрүне болза, эртемдээннериниң тургузукчу ажыл-чорудулгазынга таарымчалыг байдалды тургузуп, оларны улуг херектерже болгаш чогаадыкчы ажылдарже сорук киирип турар.

А. ШТЫЛКО.

Бруцеллёз болгаш ооң-биле демисежириниң хемчеглери

Бруцеллёз (ара-салыр) халдавырлыг аарыг. Ол аарыгның өскүдүкчүзү чүгле чүве улгатырар микроскоп-биле көөрге көстүр канчаар-даа аажок биче хемчәәлдиг бруцелл дәәр микробтар болуп турар. Бруцеллёзтан бүгү чүзүн малдар мыйыстыг бода мал, шәәр мал, чылгы, теве, хаван болгаш кижилерге база халдаар. Бруцеллёз аарыгның айыылдыы хоочу хевирлиг болгаш өдекте өрт ышкаш бүдүүзү-биле хөрләәлеп нептерәәринде болуп турар.

Бруцеллёз аарыгдан аараан малдың сүдү хызырлыр, эттиң, суттуң үнези кудулаар болгаш ындыг аарыгдан аараан малдарның бруцеллёзтуг ажыл-агыйын тургузарындан ол аарыг улус ажыл-агыйынга улуг когаралды таварыштырып болур.

Бруцеллёзтуг мал болза, халдавырның әдилекчизи болгаш аарыгны малдарга болгаш кижәә тарадып нептередир кол-ла үндезини болуп турар. Районнар, сумулар, суурлар, колхозтар болгаш өске-даа ажыл-агыйлар малдың аарыг, кадыын шинчидип хынатпайн, шынзылга бижик чокка катыштырып турар чоруктуң тайлымы-биле кадык малдар аарыг малдарның одар-белчиирин, кажаазын болгаш суггадын ажыглап турарындан бруцеллёз кадык малдарга халдааш, кадык ажыл-агыйларга нептерәәр. Ол ышкаш бруцеллёз малдың чиг сүдүн болгаш эттен, суттен кылган продуктуларны чемге ажыглаарындан болгаш аарыг малдарны ажаап, азырап тургаш, эмчи дузаламчызын чедирип турар үеде боткамгалалының чурумун сагывас антисанитарлыг чоруктан бруцеллёз кижәә халдаар. Бруцеллёзтуң кижәә болгаш малга онза айыылдыы болза, малдарның төрүп турар үези болур.

Бруцеллёз аарыг-биле демиселдиң хемчеглерин өй-шаанда чорудары ол аарыгны билип алыры улуг рольдиг. Тодаргай чылдагаан чокка малдар массалыы-биле ара-салыр, үр үеде кызыраар, соңгузу доктаар, эмии болгаш чүстери ыжып аарыыр база сүдү тыртылар болгаш арып баксыраар, ол ышкаш бүдүрүкчү малдарның үре органнары ыжып хувулар, ажылчын аттар болза, чүдүүлээр дээн ышкаш бо бүгү демдектер илерәәр болза, ол ажыл-агый бруцеллёзтан менди әвес деп сезиглээш, ажыл-агыйларның удуртукчулары болгаш малдарның тус-тус әәлери бруцеллёзка удур хемчеглерни чогуур өйүнде боттандырары-биле мал эмчилеринге дораан дыңнаткаш, сезиктиг малдарны тускайлаар хүләәлгелиг. Ындыг-даа болза, бруцеллёзтуг мал кол нуруузунда хоочурап аарыыр болгаш көстүр тодаргай демдәә чок болуп болур. Ынчангаш аарыгның чажыт әдилекчилерин илередири-биле чыл-бүрүде мыйыстыг бода малды шуптузун шинчидер херәә ында. Бир әвес чаңгыс-даа баш мал шинчитинмейн арткаш аарыг болур болза, бруцеллёз демей-ле хөрләәлеп әгеләәр болгаш аңаа удур үндүрген бүгү шүүделдиг күш-ажыл хоозун халас баар.

Ажыл-агыйга бир-даа баш мал аарыг болур болза, ол ажыл-агыйны бруцеллёзтан менди әвес деп санаар болгаш шинчилөлге 2 удаа аарыг әвес деп харыы бергиже чедир бүгү коңдан малдарны: мыйыстыг бода малды 3—4 неделя, шәәр малды ай санында катаптап шинчидер. Катап шинчидериниң хуусаазын эртирер болгаш шинчидилгеден астыктырар чорук болза, ажыл-агыйны кадыкшыдар хуусаазын узадыр болгаш аарыгның каданнап тыптырының кол чылдагааны ында болуп турар.

Бруцеллёз-биле демисежириниң кол аргазының бирәәзи болза, ол халдавырлыг аарыгны кадык ажыл-агыйларже таратпас дәәш, районнар, сумулар, суурлар аразынга кайы хамаан чокка малдарны катыштырарын шыңгыызы-биле хоругдаар. Колхозтарга болгаш өске-даа ажыл-агыйларга малдарны хүләәп алырда-даа, үндүр чарыырда-даа малдар кадык, бруцеллёзтан кадык ажыл-агыйдан үнген деп бадыткап турар ветеринар шынзылгазын барымдалаар. Колхозтарның фермаларынга шынзылгалыг-даа малды хүләәп алырда 2 ай иштинде тускай кадагалап карантинге ажаап, бруцеллёзка болгаш туберкулёзка удур 2 катап шинчидерге кадык болур болза, ынчаарда ам ниити малдарга кадар.

Бруцеллёзтан кадык ажыл-агыйларны баш удур камгалаары-биле чергелештир бруцеллёзтуг ажыл-агыйларны хыска хуусаада кадыкшыдары онза чугула. Колхозтарның фермаларында, хоорайларда, тус-тус кижилерниң малдарында бруцеллёз аарыгның көстүр демдектери чок-даа болза, малды 1—2 удаа шинчиирге аарыг болур болза, аарыгның тывылганындан әгелөәш, мооң адаанда хемчеглерни шиитпирлии-биле чорудар:

Бирәәде, аарыг малдарны дораан-на ниити коңдан малдардан тускайлаар, продуктулуг әвес малдарны эт планынга киириштир күрүнеге дужаар ийикпе, азы ажыл-агыйларның, хереглелинге ажыглаарын соңгаарлатпас. Ол ышкаш продуктулуг болгаш үрелиг малдарны колхозтар аразында тургускан бруцеллёзтуг малдарның тускай фермаларынга ажаап кадагалаары-биле тускай орук-биле азы машина-биле дораан чедирер.

Ийиде, аарыг малдарны тускайлаан дораан-на кажааны, малдың коңданын, өдекти, хөрженни ылап быжырымчалыыбиле аштаааш, тускай черге изип дүдүүр кылдыр оваалааш, 2 ай болганда ону удобрениеге ажыглаар болгаш кажаалардың шалазын, ханазын, дәәвирин, әдилелдиң ында-ла бар бүгү хереселдерин хлорлуг азы чаа өжүрген чугайның 20 хуулуг әзилдириишкини-биле халдавырын чидир дезинфекция кылыр. Ооң соонда мал кыштаглааже чедир кажааның соңгазын, хаалгазын ажыткаш салгынга каксыр.

Үште, кадыкшыдып турар коңдан мал га өскәрден мал кадарып канчал-даа болдурбас болгаш шагның чылыг үезинде малды чадагай черге тургузуп, коңданын, одар-белчиирин үргүлүү солуп турарын хандырар.

Дөртте, шинчилгени катап чорударын өй-шаанда (3—4 неделяда) боггандырып тургаш, мурнунда хыналдадан артып калган халдавырның чажыт әдилекчилерин илередири базы чугула хемчегнин бирәәзи болур.

Малдың ажаалгазын, азыралын, әжижидери болгаш ветеринар-санитарлыг хемчеглерни күүседири организмниң аарыгга удурланыр күштерин бедидер болгаш малдың бруцеллёзтан экириирин, ол ышкаш ажыл-агыйның кадыкшыырын дүргедедири-биле кады малдың продуктулуг чоруун бедидеринге чугула.

Бруцеллёзтуг малды тускайлап тургузар бруцеллёзтуг фермаларны аңгы одар белчиирлиг, сиген хезер шөлдерлиг, тускай суггаттыг болгаш чоннуң аргыжар оруктарындан хайыы черлерге тургузар болгаш ооң кызыгаарларын демдектеп, үнер кирер оруктарын дуглаар болгаш карантин дугайында чарлал демдекти азар.

Тускай фермаларга ветеринар-санитар хемчеглериниң негелдезин өзугаар чаз төрүтүнген бызааларны 10—15 хонукта доруктурар профилактория дәәр өрәәлдиг инек төрүүр тускай оран-кажааны; ара-салган, соңгузу доктааган болгаш өске-даа бруцеллёзтуң даштыкы демдектерлиг инектер тургузар изолятор дәәр өрәәлдиг болгаш шинчилелге аарыг болуп турар инектер тургузар бир өрәәлди болгаш шинчилелге харыы бербестей берген инектер тургузар база бир өрәәлдиг инек кажаазын; бызааларны 3—6 ай чедир ажаап азыраар бызаа кажаазын; карантин участогунда бызааларны 5—9 ай чедир тургузар бызаа кажаазын; сүт болбаазырадыр пунктуну болгаш чурттаар бажыңнарны тудуп кылыр.

Бруцеллёзтуг малды чылыг үеде орай хүске чедир чадагай черге тургузар болгаш кыжын, чазын мал кажаага турар үеде мал кажааларын ай санында доктаамал дезинфекциялаары-биле чергелештир мал ара-салган ийикпе, төрәән санында ол черин ыяавыла дүрген аштаар болгаш дезинфекциялаар. Өлүг мал төлүн болгаш соңгуну өртедир ийикпе, азы хөмери аарыгның өөскүдүкчүзүн таратпазының эң-не чугула хемчәә болуп турар.

Бруцеллёзтуг ажыл-агыйларга кадык бызааларны өстүрүп алыры-биле бызааларны иезинден аңгы доруктурар ажыл-агыйларга чаа төрәән бызааларга 10—15 хонукта иезиниң сүдүн ижиртип профилакторияга азыраан соонда ниити бызаа кажаазынга 3—6 айлар дургузында хайындырган, азы изиткен сүт-биле чок болза ол аарыгдан эккирәән инектериниң сүдү-биле чемгерип азыраар болгаш эки шинчип эмнәәр.

Бызааларны иезинге эмзирип тургаш, азыраар ажыл-агыйларга 3—6 ай назынга чедир иезин эмзирер, ооң соонда дораан-на иезинден чаргаш эки шинчип эмнәәр херек.

Бруцеллёзтуг малдарның сүдүн болгаш эңдин дамчыштыр кижиге аарыг халдап болур төлөәде, бруцеллёзтуг инектериниң сүдүн 30 минутада 70 градус изиткеш, азы 5 минутада хайындыргаш чемге ажыглаар болгаш саржат, быштак кылыр. Ол ышкаш бруцеллёзтуг малдың иштики органнарын эки быжыр хайындыргаш чемге ажыглаар.

Бруцеллёзтуг малдың кежин 1—2 айда дузаан соонда ажыглалга киирер болгаш бруцеллёзтуг мал турган одарларны чайгы үеде 2—3 ай эрткенде кадык малдарга ажыглаар. Ындыг аарыг-биле аараан малды ажаап турар ажылдакчыларны халат, фартук, саван, дезохереселдер-биле четчир хемчәәлдин-биле кол хозтар баштаар чери хандырып бәәр хүләәлгелиг.

Күрүненің ветеринар хемчеглери болза, мал ажылында чидириг когаралдарны узуткаарынче угланган болгаш мал ажылын хөгжүдериниң эң чугула кезәә болуп турар. Ынчангаш ажыл-агыйларның удуртукчулары болгаш малдарның әәлери бруцеллёзка удур чорудар хемчеглерни хажык чокка күүседир хүләәлгелиг.

Бруцеллёз-биле аараан малын тускайлавас, кадык малдар-биле аарыг малдарны кады тургузар, мал кажааларын арыглап аштавас, шынзылга бижик чокна кайы хамаан чок малын ыңай бәәр хөделдирер болгаш оон-даа өске ветеринар-санитарлыг хемчеглерни хажыдар ажыл-агыйның удуртукчуларынга болгаш мал әәлерине шыңгыы харыысалганы хүләәдир.

Н. КОНГАР,
областың көдәә ажыл-агый эргелелиниң ветеринар килдизиниң начальниги.

Улус демократиязының чурттарында

Чехословакияның коммунистиг партиязының область конференциялары

ПРАГА. Компартияның ТК-зының февраль пленумунуң салган сорулгаларын күүседиринче коммунистерни улам ыңай мобилизастаар деп лозунгуң адаа-биле эрткен Чехословакияның коммунистиг партиязының область конференциялары Чехословак республиканың 14 областарынга бодунуң ажылын доокан.

Шлингиниң, Швермованың, Клементистиң болгаш оларның сүлчәәчилериниң партияга удур хоралакчы бөлүглелдерин сойгалап илеретканиниң болгаш чылча шапканының соонда, партия бодунуң хүрәәлеңин улам быжыткан, чуртта социалистиг тургузуушкунуң сорулгаларын улам чедиишкинниг шиитпирлеп турар апарган деп үвени ук конференциялар көргүскен. Клемент Готовальдиге баштаткан ТК-ның удуртулгазын долгандыр партияның сырый катышканын ол конференциялар илеткен болгаш Совет Эвилелинге базы бүгү бурунгаар депшилгелиг кижитөрелгетенниң улуг баштыңчызы болгаш башкызы И. В. Сталинге чехословак коммунистерниң болгаш Чехословакияның бүгү ажылчы чоннарының изиг ынакшылының болгаш ханы бердингениниң илерелгези болган.

Партийжи-политиктиг болгаш партийжи-организастыг ажылда четпестерни ук конференцияның төлөәлери чидии-биле шүгүмчүлеп, Чехословакияның коммунистиг партиязының область организацияларының өөлчеглиг сорулгаларын чугаалашканнар болгаш ол сорулгаларны күүседир талазы-биле тодаргай хемчеглерни айытканнар.

Брнога болган область конференциязынга ТК-ның мурнундан Чехословакияның коммунистиг партиязының чиңгине секретари Р. Сланский үве чугаалаан. Устецкиге болган область конференциязынга ТК-ның мурнундан илеткелди премьер-министр А. Запотоцкий кылган. Братиславка болган область конференциязының ажылынга Словакияның коммунистиг партиязының даргазы В. Широкий-биле Чехословакияның профэвилелдериниң төп соведениң даргазы Зупка олар киришкен.

(СЭТА).

Венгрияның дүк үлетпүрүнүң чиг-этти камнап алыр дәәш шимчәәшкини

БУДАПЕШТ. Венгрияның дүк үлетпүрү Совет Эвилелиниң пөс таавычыларының үлегери-биле эрткен чылдың май айдан әгелөәш-ле чиг этти камнап алыры дәәш шимчәәшкинни әгелөәннер.

Ол шимчәәшкиннин түңнелинде дүк үлетпүрүнүң бүдүрүлгелери 1950 чылдың майдан декабрьге чедир 11 хонуктуң ажылынга четчир чиг этти камнап алган.

Ам беш чылдың планының ийиги чылының баштайгы дөрт айларының түңнелин үндүрген. Дүк үлетпүрүнүң ажыллакчылары Совет Эвилелиниң стахановчуларының дуржулгазын ажыглавышаан, бо айларның иштинде 6,5 хүннүң иштинде ажылдаарынга четчир чиг этти камнап ап, база улуг чедиишкинниг болган.

Чарышка эки түңнелдиг чедиишкинни Будапештиниң чиңге дүк фабригиниң пөс-таавычылары чеьдип алган. Олар үүгле апрель айда 4.100 килограмма чиг этти камнап алганнар. Чепельдин сукно кылыр фабригиниң ажылчыннары хүн-бүрү-ле ийи хүн иштинде ажылдаарынга четчир чиг этти камнап ап турар.

(СЭТА).

Венгрияда полит-техниктиг институттуң тудуу

БУДАПЕШТ. Мишкольца чоогунда Бюкс дагның эдәәнде Венгрияның беш чыл планының бир кайгамчык тудуунуң бирәәзи—аар үлетпүрнүң полит-техниктиг институдун болгаш студентилерниң чурттаар черлериниң тудуун кылып турар.

Венгрияның күрүне хуралындан чоокта чаа хүлөәп алган улгатыр беш чыл планында үш политтехниктиг институту, көдәә ажыл-агыйның институдун болгаш өскедаа өөредилге черлериниң тудуун кылырын айыткан. Венгрияның дәәди өөредилге черлеринге өөренир студентилерниң саны беш чыл планының баштайгы төлевилелинде 8 муң турганынга бодааргa, ам 30 муң кижи болур.

Венгрияда ыяавыла өөредилге дугайында чарлык

БУДАПЕШТ. Венгрия улус республиказының президиуму бүгү школаларга ыяавыла өөредилге дугайында чарлык үндүрген.

Ада-иелер болза, 6-дан 14 хар чедир назылыг уругларны школага баарын хандырар хүлөәлгелиг. Ыяавыла өөредилге бүгү 8 класстарга таратынар. Школаларга өөредилге халас. Өөредилге үезинде дузаламчы хереглөәрлерге күрүнеден пособие тыпсыр. Өөредилгени венгер дыл кырынга чорудар. Ынчаарга школада 15 уруглардан эвәәш әвес өөренип турар хоорайларга болгаш суурларга төрәән дылы венгер әвес болур болза, оларны төрәән дылының кырынга өөренирин хандырар. Бир әвес школада бүгү уруглар венгер националга хамааржыр болгаш өөредилгени венгер дыл кырынга чоруттайн турар болза, венгер дылды болгаш литератураны башкылаары ыяавыла болур.

(СЭТА).

Болгарияда дүжүт ажаалгазы

СОФИЯ. Болгарияның мурнуу талакы районнарында дүжүт ажаап алыышкыны улам-на калбарып турар. Чер ажыл-агыйының күш-ажылчы кооперативтери 1951 чылдың байлактыг дүжүдүн чидириг чокка чогуур өйүнде ажаап алыр дәәш социалистиг чарышты калбартып турар.

Дүжүт ажаап алыышкыны әгелөәни-биле холбаштыр Ямболь хоорайга партия организацияларының улус советтериниң, Димитровчу аныяктар эвилелиниң комитеттериниң төлөәлекчилериниң, машина-трактор станцияларының, чер ажыл-агыйының күш-ажылчы кооперативтериниң удуртукчуларының улуг чөвүлел хуралы болган. Кооперативтиг бүгү суурларга дүжүт ажаап алырының талазы-биле стахановчу-аныяктарның бригадаларын организастаарын болгаш оларның аразынга социалистиг чарышты калбартырын чөвүлел хуралга шиитпирлөән.

(СЭТА).

Болгарияның көдәәлеринге кооператив садыының хөгжүлдези

СОФИЯ. Болгарияның көдәәлеринде кооператив садыы быжыгып турар болгаш калбарып турар. Болгарияның кооперациязы ам үлетпүр болгаш көдәә ажыл-агый-биле харылзааны тудуп, ажылчын аңгының болгаш күш-ажылчы тараачыннарның дайынчы әвилелиниң экономнуг үндезинин быжыглаарынга ажылдарны чорудуп турар.

Ам бо үеде болгар көдәәлерде 15 муң магазиннер, 3 муң ажыг янзы-бүрү столоваялар санатынып турар. Оларның орулгалары үзүк чок өзүп турар. Эрткен чылын көдәә кооперация 1949 чылга бодааргa 43 хуу хөй бараанны чонга саткан. Бо чылын үлетпүр барааннарынга болгаш күрүненің чаңгыс аай садар өртектеринге карточка системазын солааны-биле холбаштыр садыг саарылгазы улам хөйү-биле өскен.

(СЭТА).

Тайбыңның Пактызы дээш!

ГОЛЛАНДИЯ

Беш улуг күрүнелер аразынга Тайбыңның Пактызын чарар дугайында Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң кыйгырыының адаанга Голландияда 118.433 кижи ат салган. Сөөлгү хүннерде хөй-хөй ат бижидилгезин эртемдәәннер, чогаалчылар, шажын үдүлгелиглер ортузунга чыылдырган.

РУМЫНИЯ

Румынияда тайбың камгалалының доктаамал комитединиң бюрозу дыннадыг парлап үндүрген, ында чугаалап турары болза, май 28-те Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң кыйгырыының адаанга республиканың 10.052.948 хамаатылары боттарының адын салган.

ИНДОНЕЗИЯ

Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң кыйгырыының адаанга ат бижидилгелери чыырының талазы-биле компания Индонезияда калбарган.

„Индонезияның тараачын эвилели ат бижидилгезин чыырының талазы-биле улуг ажылды чорудуп турар. Каш хонуктарның дургузунда ол организация үүгле Төп Явага 40 муң ажыг ат бижидилгелерин чыылдырган.

КЫДАТ УЛУС РЕСПУБЛИКА

ПЕКИН. Солуннарның медәәлеп турары-биле алырга, Кыдаттың чурттакчыларының чартыындан хөй кезии беш улуг күрүнелерниң аразынга Тайбыңның Пактызын чарар дугайында Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң кыйгырыының адаанга аттарын салганнар болгаш Японияны катап боо-чепсеглөәринге удур бадылааннар. Тускай медәә өзугаар алырга, ам үеде Тайбыңның Бүгү-делегей кыйгырыының адаанга Кыдаттың бүгү чонунуң 51,8 хуузу ийикпе, азы 246070 муң кижи аттарын салган. Японияны катап боо-чепсеглөәринге удур 247140 муң кижи бадылаан ийикпе барык-ла Кыдаттың бүгү чонунуң 52 хуузу болур.

ЧЕХОСЛОВАКИЯ

ПРАГА. Июнь 5-те кежәә, Чехословакияның национал фронтузунуң төп комитеди биле тайбын талалакчыларының чехословак комитеди кады дыннадыг парлап үндүрген, ында чугаалап турары болза, 10 хонук иштинде тайбын камгалалынга улустуң бадылаашкынының бюлетенинин адаанга чуртка 3595387 ат салыышкыннары чыгдынган.

ВЕНГРИЯ

БУДАПЕШТ. Беш улуг күрүнелерниң аразынга Тайбыңның Пактызын чарар дугайында Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң кыйгырыының адаанга ат салыышкынының чыылдазының талазы-биле кампания Венгрияда төнчүзүнде чоруп турар. Бо үеге чедир кыйгырыының адаанга 7. 097 муң венгр хамаатылар аттарын салганнар.

Чурттуң ажылчы чоннары тайбынга күзел-соруун күжениишкиннинг күш-ажылы-биле быжыглаан турар. Ажылчыннар болгаш тараачыннар „тайбыңның өөлчөөнге“ туруп, бүдүрүлге хүлөәлгелерин бедидерин боттарынга ап турарлар.

БОЛГАРИЯ

СОФИЯ. Май 30-де медәә өзугаар беш улуг күрүнелерниң аразынга Тайбыңның Пактызын чарар дугайында Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң кыйгырыының адаанга Болгарияга 5. 571 муң ат салыышкыннары чыгдынган.

Төөгүлүг документиниң адаанга ат салыышкыннарының чыылдазы чер болганда улуг политиктиг болгаш күш-ажылчы көдүрлүүшкүн-биле эртип турар.

Георгий Димитров (Димитров хоорай) аттыг шахтаның 850 ажыг дагжылары кыйгырыта аттарын салбышаан, дмитровчу беш чыл планының үш чыл планын хуусаа бетинде доозарын хүлөәнген коллективтиг болгаш кижилер аразының керәәлерин чарганнар.

Май 30-де бүгү болгар дагжылар болгаш оларның өг-бүлелери Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң кыйгырыының адаанга боттарының аттарын салганнар.

БРАЗИЛИЯ

Беш улуг күрүнелерниң аразынга Тайбыңның Пактызын чарары дәәш кампания Бразилияда калбарган. Ол кампания чурттуң бүгү штаттарын шыва алган.

Бразилияның «Импренса популар» солунунуң медәәлеп турары болза, дыка хөй хоорайларның, ооң иштинде Рио-де-Жанейронуң муниципальдиг чөвүлелдери Тайбыңның Пактызын чарар дәәш чангыс эп-сеткилдиг катышканнар. Порто-Алегранның муниципальдиг чөвүлели КНО-да Бразилияның төлөәзи беш улуг күрүнелерниң аразынга Тайбыңның Пактызын чарарының дугайында саналды деткиирин негәәрин чазактан айыткаарын шиитпирлөән.

Ат салыышкынының баштайгы хүннеринде Салвадор (Байя штат) хоорайга 2 муң тайбың талалакчылары боттарының аттарын беш улуг күрүнелерниң аразынга Тайбыңның Пактызын чарарының дугайында кыйгырыгның адаанга салганнар.

ФРАНЦИЯ

«Юманите» солуннуң медәәлеп турары болза, июнь 4-те Приморский Альпы департаментизинге беш улуг күрүнелерниң аразынга Тайбыңның Пактызын чарар дугайында Тайбыңның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң кыйгырыын чугаалачып көөрүнге тураскааган 300 кижи киржикчилиг хуралдар болган. Ол хуралдардан июнь 15-те Парижке болур тайбыңның слёдунга муң-муң төлөәлерни соңгаан.

Эрги Ниццага тайбың камгалалының чер-чер комитеди Тайбынның Бүгү-делегей Чөвүлелиниң кыйгырыының адаанга 5 муң ат салыышкыннарын чыгган.

(СЭТА).

Харыысалгалыг редакторнуң оралакчызы М. Л. ДЕЛЕГ.

Тыва автономнуг областың фельдшер-акушер школазынга

өөреникчилер хүлөәп алырын чарлап тур.

Өөредилгениң хуусаазы:
ФЕЛЬДШЕР САЛБЫРЫ 3 ЧЫЛ

Өөренирин күзәәннер билдириишкинин 1951 чылдың август айның 10-га чедир школаның дирекция черинге киирер.

БИЛДИРИИШКИНГЕ КАПСЫРАР ДОКУМЕНТИЛЕР:

1. Төрүтүнгениниң дугайында херекчилел ийикпе азы паспорт.
2. Билииниң дугайында херечилел.
3. Допчу намдары база бодунуң 3 фото-чуруу.
4. Кадыының дугайында эмчи шынзылгазы.
5. Чурттап турар черинден шынзылга.

Фельдшер школазы чеди чылдан куду әвес өөредилгелиг, 14-тен 30 хар чедир әр, херәәжен кижилерни хүлөәп алыр.

Өөренирин күзәәннерни мооң адаанда эртемнер-биле шылгаар:

1. СССР Конституциязы,
2. Орус дыл (аас-беле болгаш бижимел-биле).
3. Төрәән дыл(аас-биле болгаш бижимел-биле).
4. Математика.

Араттарның уругларын күрүнеден бүрүн хандырар.

Билдириишкинни мооң адаанда адресче чорудар:

Кызыл, Красноармейская кудумчузу, бажың № 13.
Тел. 2—12, (2 звонка).

Школаның дирекция чери.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл Щетинкин кудумчузу, бажың, 7. ТЕЛЕФОННАРЫ: Харыысалгалыг редакторнуң 3—62; харыысалгалыг редакторнуң оралакчызының, партия амыдыралының, культура, литература болгаш уран-чүүл килдистериниң—3—88; харыысалгалыг секретарьниң, пропаганда болгаш агитация, көдәә ажыл-агый, үлетпүр болгаш транспорт, чагаа килдистериниң—3—68; иштики информация, бухгалтерияның—3—65.

Облүүсномнуң типографиязы

В01082.